

GUNLÖG JOSEFSSON

Sydvästsvensk a-genitiv – en levande relik?

1 Inledning

Genitiv bildas i modern standardsvenska med hjälp av *-s*. Detta kan läggas till ett egennamn, en nominalfras bestående av ett ord eller en utbyggd nominalfras:

Ett stort tack till alla informanter i Småland, Halland och Västergötland som har hjälpt mig på många olika sätt med data! Ett stort tack också till Muriel Norde för värdefulla synpunkter på en tidigare version av uppsatsen samt till en anonym bedömare som har gett värdefull konstruktiv kritik och förslag till förbättringar av uppsatsen. Undersökningen eller delar av den har presenterats dels vid Forskarseminariet vid Nordiska språk, Lunds universitet, dels vid Grammatik i Fokus, Lunds universitet 2007. Jag tackar deltagarna vid dessa tillfällen för värdefulla synpunkter och konstruktiv kritik. Ingen annan än jag själva ska lastas för de felaktigheter som finns kvar i uppsatsen.

Josefsson, G., professor, Nordiska språk, Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet. "Southwest Swedish a-genitive – a living relic?", *ANF* 124 (2009), pp. 187–235.

Abstract: In modern standard Swedish genitive is marked by *-s*, which, according to the standard analysis, is a phrasal clitic, viz. [mannen på gatan]s åsikt (man on street-s opinion). In dialects in parts of Småland, Halland, and Västergötland a variant on *-a* or *-e*, here called *a-genitive*, is used, primarily on proper names, viz. *Erik-a bil* (Erik-gen car) 'Erik's car', a form that should be compared to the genitival forms of the type found in Old Swedish. The study shows that a-genitive is preferred for disyllabic masculine names, but for some speakers it can be used for all types of names. For one group of speakers, a-genitive can be used only on head nouns, not on full noun phrases, which indicates that the genitive marker for these speakers is a true morphological element of the Old Swedish type. For another group of speakers, a-genitive can be used also on full noun phrases, which indicates that *-a* for these speakers has become a phrasal clitic, i.e. an allomorph to genitival *-s*.

For possessive/genitival pronouns *hans* 'his' and *hennes* 'her' it is suggested that "a-forms" such as *hansa* 'his' and *henna* 'her', together with a productive use of *-a* as a linking element, viz. *kalv-a+kätte* (calf-a+penn) 'calf's penn' make up a macro-paradigm, which helps explaining the fact that a-genitive has been able to continue to exist, despite a paradigmatic pressure from standard Swedish s-genitive.

An analysis of "collectivizing genitive", viz. *Olssons*, in the dialects in question *Olsson-a-s*, meaning 'Olsson's family/house/shop ...' is presented. "Double" marking" (or more) of genitive, such as *hans-a-s* (his-gen-gen) 'his' is discussed; the two exponents seem to compete: *-s* is associated with the standard language and *-a* is primarily an exponent of emotional or regional solidarity.

Keywords: genitive, a-genitive clitic, southwest Swedish, phrasal clitic, affix.

- (1) a *Lisa-s bil*
 b *tjejen-s bil*
 c *den gamla damen-s bil*

I delar av Sydvästsverige, framför allt i Småland, Halland och Västergötland, förekommer dock en regional eller dialektal variant, med framför allt *-a* eller *-e* som genitivmarkör, i synnerhet vid personnamn.

- (2) a *Erik-a bil* 'Eriks bil'
 b *Lis-e bil* 'Lisas bil'

Även andra genitivmarkörer uppträder, t.ex. *-as* och *-sa*, som i *Erik-as* 'Eriks' och *Siv-sa* 'Sivs'. Som samlande beteckning för regionala varianter av denna typ, som används i stället för *-s*, kommer jag att använda termen **a-genitiv**.

I denna artikel undersöker jag a-genitiven, framför allt med hänsyn till fonologiska, morfologiska och syntaktiska restriktioner för dess användning. Med resultatet av denna undersökning som utgångspunkt kommer jag att försöka avgöra a-genitivens morfosyntaktiska status. Bakgrunden är antagandet att fornspråkets genitivmarkör var ett morfologiskt affix, d.v.s. ett ordaffix, medan modernt genitiv-*s* är ett frasaffix, eller snarare en frasklitika. Mer specifikt vill jag undersöka om a-genitiven är en allomorf till vanligt s-genitiv, d.v.s. om genitiv-*a* är en frasklitika, eller om det är ett äkta morfologiskt affix. Om det senare visar sig vara fallet är a-genitiven rimligtvis en relik från tidigare språkstadier. Fenomenet a-genitiv är på kraftig tillbakagång, vilket innebär att vi i så fall synkront kan studera övergången från morfologisk till syntaktisk genitiv, en process som tidigare bara har undersökts ur språkhistoriskt perspektiv.

Den viktigaste utgångspunkten för min studie är resultatet dels av en kortfattad enkät riktad till informanter i Småland, Västergötland och Halland om huruvida a-genitiven används och i så fall vilka former som brukas, dels en mer ingående enkät som besvarats av 68 informanter, varav 51 åtminstone någon gång uppger sig använda a-genitiv. (De övriga informanterna uppger sig ha intuitioner om a-genitiven, men anger att de inte själva aktivt använder denna form.) Till enkätmaterial har lagts uppgifter som insamlats vid intervjuer, e-post-kontakt, personliga samtal m.m.

Uppsatsen har följande upplägg: I avsnitt 2 ger jag en översiktlig redogörelse för genitivens utveckling i svenska. Avsnitt 3 innehåller en genomgång av teorier om genitivens morfosyntaktiska status i olika språkhistoriska stadier i svenska. I avsnitt 4 presenteras enkäten och in-

formanterna, och i 5 de viktigaste resultaten av min undersökning. I avsnitt 6 presenteras en modell där informanterna delas upp i dialektvarianter, dels med avseende på hur a-genitiven används, dels med avseende på vilken markör som används. Ytterligare några frågor som är relaterade till a-genitiv diskuteras vidare: i 7 genitivformer av pronomina *han* och *hon* och i avsnitt 8 ett specialuttryck, s.k. kollektiviserande genitiv, där både a-genitiv och s-genitiv verkar användas, t.ex. *Gustav-a-s*, med betydelsen 'Gustavs gård', 'Gustavs ställe'. Uppsatsen avslutas med en diskussion.

2 Genitiv i svenska – en historisk översikt

I beskrivningar av modern svenska uppges allmänt att genitiv markeras med *-s*. Det är till exempel den enda variant som nämns i *Svenska Akademiens grammatik*. I tidigare stadier av språket fanns det emellertid ett antal olika genitivmarkörer; vilken av dessa som användes berodde på substantivets deklination. För de svaga deklinationerna brukades i fornsvenskan normalt *-o/-u* för femininer och *-a* för maskuliner. I de starka deklinationerna varierade genitivmarkören beroende på stamtillhörighet. Följande sammanställning bygger på Wessén (1992) [1955]:

Typ av stam	Genitiv- markör	Exempel
SINGULAR		
mask. och neutr. <i>a-</i> , <i>ja-</i> och <i>ia-</i> stammar:	<i>-s</i>	<i>fisk-s</i> , <i>skip-s</i> , <i>væf-s</i> , <i>skær-s</i> , <i>øri-s</i> , <i>æpli-s</i>
fem. <i>o-</i> , <i>jo-</i> och <i>io-</i> stammar	<i>-a(r)</i>	<i>agn-a(r)</i> , <i>æggi-a(r)</i>
mask. och fem. <i>i-</i> stammar	<i>-a(r)</i>	<i>rætt-a(r)</i> , <i>færp-a(r)</i>
mask. <i>u-</i> stammar	<i>-a(r)</i>	<i>sun-a(r)</i>
mask. och neutr. <i>n-</i> stammar	<i>-a</i>	<i>drup-a</i>
fem. <i>n-</i> stammar	<i>-u/-o</i>	<i>vik-u</i> , <i>fru(-o)</i>
mask. <i>nd-</i> stammar	<i>-a</i>	<i>bond-a</i>
rotkonsonantstammar	<i>-a(r)</i>	<i>fof-a(r)</i> , <i>bok-a(r)</i>
<i>r-</i> stammar	<i>-s/-Ø</i>	<i>fapur(s)</i> , <i>moþor</i>
PLURAL		
alla stammar	<i>-a/-na</i>	<i>fisk-a</i> , <i>skip-a</i> , <i>vik-na</i>
fem. <i>n-</i> stammar	<i>-u/-Ø</i>	<i>vik-u</i> , <i>fru-Ø</i>

Figur 1. Genitiv i fornsvenska (efter Wessén (1992) [1955]).

Vad gäller pronomen konstaterar Wessén (1992 [1955], s. 144) att personliga pronomen i femininum singular och i plural får tillägg av *-s*, *hännas* (*hännens*) respektive *theras* under 1400-talet.¹

När Wessén (1992) [1955] beskriver övergången från en mångfald av genitivmarkörer till *-s* menar han att det skedde genom paradigmatjämnings, d.v.s. att det *-s* som användes för maskulina och neutrala *a*-stammar bredde ut sig på bekostnad av andra ändelser: "Genitivändelsen *-s* tillades ursprungligen endast maskulina och neutrala *a*-stammar i singular. Redan tidigt började detta genitiv-*s* att utbreda sig, och det uttränger de mask. *i*- och *u*-stammarnas ursprungliga genitivändelse *-a*" (s. 142). På 1400-talet tränger *-s* in, enligt Wessén, s. 143, även i gruppen av feminina ord: "först i lånord men efter mitten av 1400-talet även bland de inhemska orden: *drottningis*, *bruds*. Så småningom blir *-s* allenarådande såsom genitivändelse för feminina ord. Mot slutet av y. fsv. tid (o. 1500) blir *-s* vanligt såsom genitivändelse i plural".

Wessén var medveten om att genitiv-*s* inte hade heltäckande utbredning i språket när han skrev sin språkhistoria: "Längst bibehålles *-ar* i mansnamn, särskilt inlånade: *Magnusa(r)*, *Andreasa(r)* m.fl. I Västergötland och Småland lever det t.o.m. ännu kvar: *Davida* 'Davids' o.dyl." (s. 142).²

Hedström (1948) presenterar ett manuskript som författats av prosten P. Rudholm med anteckningar om Långarydsområdet i Västbo härad, Jönköpings län. I denna beskrivning framgår att *a*-genitiv under andra halvan av 1800-talet var den normala för egennamn i denna dialekt: "Nomen propria på *A* hade i genitivus *E*, således Anna, Anne, Karolina, Karoline, Dit räknades också pappa och mamma, således pappe och mamme. Nomina propria på konsonant hade som genitivändelse *A*, således Petera, Johanna, Annesa (genitiv av Anders, *D* och *R* bortfölla). Men fick äfven höra Schwensa ['Svens']" (s. 16). Rudholm kommenterar även genitiv av appellativer: "Andra substantiv hade *S* i genitivus. Men det användes sällan. Man sade icke hästens framben utan hellre frambenen på hästen" (s. 16). Hedströms beskrivning liknar Wesséns, med den skillnaden att han för de "starka" namnen inte hänvisar till deklinationer och/eller genus utan till fonologiska egenskaper.

"Kvardröjande" genitivmarkörer har inte varit aktuellt bara för småländskan, utan är ett fenomen som har varit känt i större områden i Sydsvrige. Götlind & Landtmanson (1950:41ff.) går igenom olika alternativa

¹ Huruvida *hännas/hännens* och *theras* har ett morfologiskt eller klitiskt *-s* är svårt att med något mått av säkerhet uttala sig om.

² Om *-ar* i mansnamn se även Söderwall 1865:10, Gjöstein 1934:98, Peterson 1984:19–20 samt Norde 1997:104.

genitivmarkörer i västgötskan i *Västergötlands folkmål*, del 4 Formläran och konstaterar följande:

- maskulina och feminina förnamn som slutar på konsonant får *-a*: *Fredreka, Gustava, Agnisa, Dagmara*
- i synnerhet maskulina namn ”av mindre folklig karaktär” får *-a*: *Adama, Albina, Bertila, Everta, Joela*
- feminina namn ”av främmande natur” verkar ofta få *-s*
- egennamn motsvarande svaga maskuliner kan få *-a*: *Kalla, Lassa, Nissa*
- egennamn motsvarande svaga femininer kan få *-e* eller *-es*: *Brittes* ’Brittas’, *Ides* ’Idas’, *Stine*
- ”dubbel genitiv” ses på vissa namn: *Annesas, Peteras, Kallea*
- ortnamn, dels enkla, dels sammansättning med vissa led har *-a*: *Bjäluma nabbe, Hästhaga mosse*.

Varianterna till *-s* representerar för Landtmansson inte några arkaiska språkdrag: Han hävdar att förnamns-genitiven på *-a* ”är i de delar av Vgl där den uppträder, alltjämt en synnerligen levande form, vars genitiva innebörd är självklar för varje västgöte” (s. 44).

Lech behandlar genitiven i *Skånemålens böjningslära* (1925:46ff.) och förklarar att andra varianter än *-s* användes i denna dialekt i följande fall:³

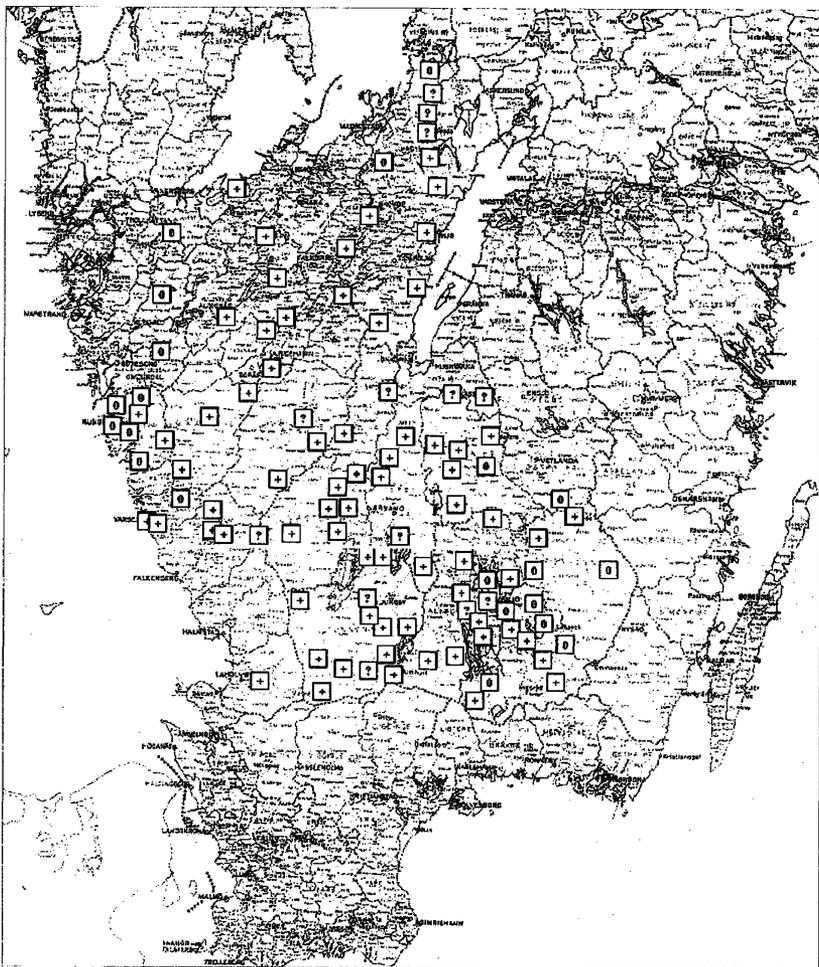
- genitiv-*a* på maskulina personnamn: *Fransa, Jonasa*
- *-a* som förstärkare av redan förefintlig genitiv: *Persa, Annesa* ’Annas’, *farsa, farsas*
- *-e* på feminina egennamn: *Anne* ’Annas’, *Johanne* ’Johannas’.

Det ska tilläggas att a-genitiv inte bara förekommer för personnamn, utan även för ortnamn. Ett fotbollslag i Ås, en socken i Västbo i västra delarna av Jönköpings län påhejas t.ex. med följande hejaramsa: ”Heja Åsa, Åsa kärar, I sa rädda Åsa ära” ’Heja Ås’, Ås’ karlar, ni ska rädda Ås’ ära’.⁴

En rundfråga visar att a-genitiv används inom ett relativt stort område i sydvästra Sverige. Kartan nedan bygger på information inhämtad fram-

³ Lech tar också upp fogelementet som ett exempel på bruk av äldre genitivmarkörer: *-a joramor, sönakvinga* ’sonhustru’, äv. *fästnafolk, klockenatorn*. Det är rimligt att anta att genitivmarkör och fogelement är besläktade, men de är heller inte samma fenomen. Jag avstår därför från att diskutera fogelementen i denna uppsats.

⁴ Vi hade egentligen förväntat oss att hejarramsan hade börjat med ortnamnet Ås i nominativ: ”Heja Ås, Åsa kärar”. Anledningen till att formen *Åsa* upprepas är förmodligen att den ger en önskad trokeisk rytm. Möjligtvis kan man också tänka sig en analys som innebär en reduplicering av genitivattributet.

Figur 2. A-genitivens utbredning i Småland, Västergötland och Halland. + anger uppgiven förekomst, o uppgiven icke-förekomst, ? tvetsambet alt. motstridiga uppgifter för en och samma ort.

för allt genom kontakter med olika hembygdsföreningar i Småland, Halland och Västergötland.

Undersökningens omfattning har avgränsats norr och västerut i Västergötland och Halland samt österut i Småland, med utgångspunkt i informantsvar som gett indikationer på att a-genitiven inte är känd inom området. Det hade givetvis varit önskvärt att även undersöka norra Skåne, men så har alltså inte skett.

Man kan konstatera att a-genitiven håller på att försvinna. Flera av informanterna uppger att formen mest används hos äldre, och den verkar också vara betydligt vanligare på landsbygden än i tätorter.

3 Genitivmarkörens morfosyntaktiska status

Det tycks råda konsensus om att genitiv-*s* i modern svenska är en frasklitika, inte ett äkta morfologiskt element, vilket det antas ha varit i tidigare stadier av språket. Detsamma gäller f.ö. även för genitivmarkören i engelska, vars status som ett element som var mer oberoende än vanlig bunden morfologi uppmärksammades redan av Otto Jespersen 1894. (Se även Carstairs 1987 för engelska och Johannesson 1989 för norska.) För svenskans del är frågan utredd framför allt i Lars-Olof Delsing's avhandling (Delsing 1993), där han för svenskans del kommer till samma slutsats som Carstairs och Johannesson gör för engelska och norska. Även *Svenska Akademiens grammatik* tar denna ståndpunkt (Teleman & al. (1999, del 2: 112)).⁵ Min utgångspunkt kommer således att vara att genitivmarkören i modern standardsvenska är ett frasklitiskt element, medan den under tidigare stadier var ett morfologiskt affix. I 3.1 diskuteras hur en frasklitika kan skiljas från ett äkta morfologiskt element. Frågan behandlas grundligt i Börjars (1998), bl.a. med utgångspunkt i Carstairs (1987), Klavans (1985), Spencer (1991) och Zwicky & Pullum (1983). Mitt syfte är inte att hitta nya argument för att genitiv-*s* i svenska är en frasklitika, utan att med *s*-genitiven som grund etablera en utgångspunkt för att kunna diskutera a-genitivens morfosyntaktiska status. I 3.2 diskuterar jag övergången från ett tidigare system, där genitivmarkören antas ha varit ett äkta morfologiskt element.

3.1 Frasklitika vs. äkta morfologiskt element – ett synkront perspektiv

En frasklitika kan definieras som ett element som syntaktiskt sett är ett ord, men som fonologiskt inte kan fungera som sådant eftersom det är bundet. Som typexempel på en frasklitika brukar nämnas genitiv-*s*. Det klitiska ligger i att elementet måste knytas som suffix till ett annat ord, en

⁵ Se även diskussionen mellan Lars-Olof Delsing och Muriel Norde i *Nordic Journal of Linguistics*, Delsing (1999, 2001) och Norde (2001).

värd: [Olle]s, [kungen av Danmark]s, [min bror Olle]s.⁶ Frasklitikans placering visavis andra ord har därmed inte med selektion att göra utan framför allt fonologi. Ett äkta morfologiskt element är däremot ett element som fungerar som en integrerad del av ett ord. Som typexempel på det senare kan nämnas tempusmorfemet i svenska och kongruensböjningen på adjektiv.

S-genitivens status i engelska och andra germanska språk har varit föremål för livlig diskussion, vilken refereras i Norde (1997). Börjars för i sin avhandling (Börjars 1998) ett liknande resonemang om statusen hos bestämd slutartikel i svenska och gör en jämförelse mellan denna och genitiv-s. De båda forskarna använder sig av ett test som utgår från Zwicky & Pullum (1983). Testet i fråga bygger på den roll som den syntaktiska kategorin hos den potentiella värden spelar, egenskaper vid koordination, värdens ev. påverkan av val av allomorf/fonologisk form samt grad av regelbundenhet i form. En tillämpning av detta test visar, enligt Börjars, att den bestämda slutartikeln i svenska är ett äkta morfologiskt element, ett affix. Hon kontrasterar den bestämda slutartikeln med s-genitiven, som hon analyserar som en frasklitika. En översikt över Börjars slutsatser ges i figur 3:

Frasklitika – s-genitiv	Äkta böjningselement – definitessuffixet
är okänslig för syntaktisk kategori hos värden: [grabben ovanpå]-s	har en bestämd typ av värd: [grisen med lång svans] *[grabb ovanpå]-en
har en fonologisk form som inte är avhängig morfologiska drag hos värden: <i>huset-s, bilen-s, Olle-s</i>	har form/allomorfer som är avhängigt morfologiska drag hos värden: <i>hus-et – bil-en</i>
kan läggas till koordinerade led: <i>Kalle och Lisas hus</i>	kan inte läggas till koordinerade led: * <i>häst- och bunden</i>
har regelbunden böjning, få undantag och oregelbundenheter	uppvisar många undantag och oregelbundenheter

Figur 3. Skillnader mellan klitika och böjning (efter Börjars 1998).

⁶ Termen "värd" är en översättning av engelskans "host" (cf. Zwicky & Pullum 1983). Exempelvis är *Erik* värd i (i) och (ii) och *min nya bil* i (iii). Termen värd används här för en fras, ett ord eller en stam, till vilket ett annat element knyts.

(i) Erik-s

(ii) Erik-a

(iii) [min nya bil]s

Figur 3 kräver några kommentarer. Enligt det första kriteriet, klitikans okänslighet för syntaktisk värd, är det naturligast att ett genitiv-s knyts till en hel fras, t.ex. *kungen av Danmarks bröst-karameller* inte till huvudordet, ??*kungens av Danmark bröst-karameller*. Men om man vidgar resonemanget blir bilden något mer komplicerad, och kriteriet är, enligt min mening, inte alldeles enkelt att applicera. Visserligen uppfattas ett uttryck som *kungen av Danmarks bröst-karameller* som naturligt, men att lägga ett genitiv-s till en fras ger inte alltid lika gott resultat; inte sällan resulterar det i ogrammatikalitet eller åtminstone i något som upplevs som konstigt, t.ex. om det efterställda attributet är ett adverb eller en bisats:

- (3) a ?*[kvinnan där]s bil
b ?*[en skådespelare som jag gillar]s bild

I talspråk kan visserligen uttryckssätt som de i (3) förekomma, men de upplevs som sökta – något av en ordlek – och uppfattas av talare spontant snarast som ”en sista utväg”, när talaren inte hinner eller orkar formulera om sig. *Bilen som tillhör kvinnan där* resp. *en bild på den skådespelare som jag gillar* vore enligt min mening naturligare uttryckssätt, även i talat språk.⁷ Det är dock enligt min mening klart att alternativen i (3) är mycket bättre än alternativ där genitiv-s sätts på huvudordet. Konsekvensen av detta resonemang är att även frasklitikor har vissa selektionskrav, eller åtminstone selektionspreferenser.

Koordinationstestet visar också att genitiv-s kan uppfattas som en frasklitika i modern svenska. Tyvärr är dock inte heller detta test alldeles lätt att dra slutsatser från. Språkbrukare kan lägga in en skillnad mellan *Lisa och Kalles bil* och *Lisas och Kalles bil*, där Lisa och Kalle i det första alternativet otvetydigt tolkas som ett ägarpar, medan denna läsning är optionell i det andra alternativet, där man även kan tänka sig ett struket huvudord: *Lisas bil och Kalles bil*, vilket implicerar att Lisa och Kalle har varsin bil. Enligt Norde (1997:83) är koordination av substantiv med gemensamt genitiv-s vanligt om substantiven utgör en semantisk enhet, t.ex. *farbror och fasters villa*.

De två sista kriterierna i figur 3 är dock enligt min mening de mest användbara: Genitivmarkören -s är helt okänslig för morfosyntaktiska drag hos värden, t.ex. variationen stark/svag eller deklinationer hos substanti-

⁷ Norde (1997:87–88) diskuterar fall som *Detta kan inte ha varit den som har skrivit kursplanernas mening* och *I fristil kan man lätt åka in i den som är framförs stavar* och framhåller att deras status är diskutabel.

vet, liksom för drag som femininum/maskulinum, levande/icke-levande eller egennamn/appellativer. Den är i standardsvenska alltid *-s*. Detta, om inte annat, ger oss goda skäl att anta att *s*-genitiven är en frasklitika. Det fjärde kriteriet, grad av regelbundenhet, pekar i samma riktning: frasklitikan har några få undantag och oregelbundenheter vad gäller fonologisk form. Som undantag skulle ev. kunna nämnas att genitivmarkören blir *-Ø* eller assimileras för substantiv som slutar på *-s*: *Mats bil*, *Inez bil*. Detta fenomen kan dock helt beskrivas i fonologiska termer, vilket, enligt Börjars, gäller mer generellt för frasklitikor.

Sammanfattningsvis verkar det vara okontroversiellt att anta att den moderna *s*-genitiven är en frasklitika.

3.2 Genitivmarkörens status i svenska – ett diakront perspektiv

Jag kommer alltså att utgå från att genitivmarkören i modern svenska är en frasklitika. Norde (1997) argumenterar för att genitiv-*s* i tidigare stadier av svenskan var ett äkta morfologiskt element, och att det någon gång i skiftet mellan fornsvenska och yngre nysvenska oanalyserades och kom att uppfattas som en frasklitika, d.v.s. syntaktiskt sett som ett ord men fonologiskt som ett affix (se även Delsing 1991). Ett av skälen för att anta att genitivmarkören utgjordes av ett äkta morfologiskt element i tidigare språkstadier är att genitiven markerades på alla ord i nominalfrasen, i likhet med kasus ackusativ, dativ och nominativ. I modern svenska markeras genitiv som bekant bara på ett av orden i nominalfrasen, nämligen det sista. Redan på 1300-talet finns fall som Norde tolkar som tecken på att *-s* har övergått till att bli en klitika.⁸

Ytterligare ett skäl till att analysera genitivmarkören som ett äkta morfologiskt element i äldre svenska är att val av form/allomorf under den tidigare perioden var avhängigt morfologiska drag hos värden, vilket framgår av figur 1. Slutligen fanns det en mängd oregelbundenheter i systemet.

Nordes intention är att kartlägga processen då *s*-genitiven övergick till att bli en frasklitika. Det första steget i denna process var enligt henne att böjningselementet *-s* började uppfattas som en klitika i vissa stammar,

⁸ Utvecklingen från inflektion till frasklitikon beskrivs mer i detalj i Norde (2006:2), där hon urskiljer tre steg i utvecklingen. I ett mellansteg mellan status som ändelse och klitika fungerar *s*-et, enligt henne, som en flexionell frasmärk.

nämligen starka maskulina och neutrala substantiv.⁹ I nästa skede skedde en paradigmutjämnings så att klitikan *-s* spreds till andra typer av stammar och ersatte de morfologiska genitivmarkörer som hittills hade varit knutna till dessa ord. Det fanns enligt denna modell inget stadium då de andra genitivmarkörerna uppfattades som klitikor. Detta kan ställas i motsättning till det synsätt som Norde (1997:223) benämner "the standard scenario", utan att ge närmare referenser. Enligt "standardscenariot" startade processen med en paradigmutjämnings med att den morfologiska *s*-genitiven spreds till alla paradigm, varefter den omanalyserades som en klitika. Schematiskt kan de båda scenarierna beskrivas på följande sätt:

(4) "The standard scenario"

1. Paradigmutjämnings, då *-s* blev den enda genitivmarkören.
2. Böjnings-*s* omanalyserades som klitika.

Norde (1997)

1. Böjnings-*s* omanalyseras som klitika i ord med stammar i maskulinum och neutrum.
2. Paradigmutjämnings, då *s*-klitikan spreds till andra typer av stammar, trängde undan och ersatte morfologisk genitiv på dessa ord.

Enligt Nordes modell fanns det alltså ett stadium då *s*-genitiven hade en särskild status som klitika, medan de andra genitivmarkörerna var morfologiska element. "Standardscenariot" ger inget utrymme för ett sådant stadium, eftersom det vid den tidpunkt då genitivmarkören övergick till att analyseras som en klitika bara fanns en enda typ av markör, nämligen *-s*. Om den småländska *a*-genitiven är en relik från tidigare språkhistoriska stadier och om Norde har rätt i sin analys och bara *s*-genitiven är klitisk bör alltså *a*-genitiven vara ett morfologiskt element.

Norde bygger sitt antagande om att *s*-genitiven omanalyserades som klitika innan en paradigmutjämnings ägde rum på iakttagelsen att *-s* som genitivmarkör inte alltid ersatte andra kasusändelser (utom i några få, mycket tidiga fall). I stället lade sig genitivmarkören ibland "utanpå" andra kasusmarkörer, t.ex. *domkirkyos* (jfr *kirchia* – *kirchio*). Hennes antagande är att dessa dubbla markörer utgjordes av ett morfologiskt element (närmast roten) och ett syntaktiskt (finalt i ordet). Enligt Nordes tolkning av standardscenariot bör det alltså vara uteslutet att något annat element är *-s* fungerar som frasklitika.

⁹ Det skedde i och för sig en viss spridning av *-s* som genitivmarkör under en tidig period, t.ex. till maskulina *r*-stammar, där genitivformer som *fadurs* och *brodurs* förekommer under den runsvenska perioden. Norde menar dock att denna typ av spridning var marginell (Norde 1997:117f.).

Frågan om övergången från -s som morfologi till frasklitika är av intresse för den undersökning som jag kommer att presentera. Om det visar sig att genitiv-*a* i den aktuella dialekten eller åtminstone hos en del av informanterna är ett äkta morfologiskt element så befinner vi oss fortfarande mitt i den process som Norde undersöker, och även om inte detta kastar något direkt ljus över den språkhistoriska processen, så som den faktiskt gick till, kan den ge en beskrivning av hur processer av detta slag mer generellt kan förlöpa. Frågan kommer att diskuteras vidare i avsnitt 9.

4 Enkätundersökningen

I detta avsnitt presenterar jag först den enkätundersökning som fungerar som underlag för min uppsats. Den fråga som undersökningen främst avsåg att belysa var om genitiv-*a* uppvisar de egenskaper som vi förknippar med äkta morfologiska element eller om det är en frasklitika och följaktligen bara kan ses som en fonologiskt betingad allomorf till genitiv-*s*. Undersökningen visar också *a*-genitivens utbredning samt vilka varianter som används.

Enkätblanketten (se bilaga) bestod av två sidor. På framsidan fanns dels instruktioner, dels allmänna frågor om ålder, kön, födelseort och i vilken utsträckning informanterna själva använde *a*-genitiv. Instruktionerna för ifyllandet hade följande utformning:

Instruktioner

För varje fråga finns först ett påstående med en understruken del, varpå ett nytt påstående följer, i vilket det finns en lucka. I luckan fyller du i den understrukna delen, fast sätter den i genitiv. Poängen är alltså att du ska följa din känsla för *a*-genitiv, men om det inte skulle fungera att använda *a*-genitiv, så skriv den form du skulle välja att ha, d.v.s. *s*-genitiv eller en omskrivning t.ex. Se exemplet:

Exempel:

Erik äger den där bilen.

Det är bil.

På den prickade raden skriver du "Erika", om du vill ha *a*-genitiv här, "Erike" om du tycker att det låter bättre. Skriv överhuvudtaget som det låter! Bortse från att det kanske ser konstigt ut i skrift! Det beror på att vi är ovana att se dessa former skrivna.

Figur 4. Instruktionerna till informanterna.

På baksidan av formuläret fanns 25 frågor med samma formuleringar och format som i exemplet ovan. Valet av huvudordet *bil* användes generellt därför att det betecknar en modern företeelse; då mitt syfte var att undersöka informanternas aktiva användning av a-genitiv ville jag förhindra att de styrde sin språkkänsla till namnliknande företeelser som *Bjälluma nabbe* ovan eller fasta uttryck. I två fall valdes dock ett annat huvudord, nämligen *medicin* som huvudord i testmeningarna med *kon* och *hunden*.

Enkäterna fylldes oftast i av informanten själv, men ibland av mig, beroende på att informanten var gammal eller av andra anledningar ur stånd att själv skriva ner svaren.

Enkäterna ger alltså en tydlig beskrivning av syftet med enkäten, men i de fall då jag själv var närvarande vid ifyllandet samtalade jag med informanten om a-genitiv och syftet med undersökningen. Blanketterna kan också ha fyllts i av andra – spridningen av enkäten har delvis skett via post och e-post. En del av informanterna är släktingar och bekanta eller bekantas bekanta. Andra viktiga kontakter är de som jag har fått via hembygdsföreningar i Småland (Jönköpings och Kronobergs län), Halland och Västergötland. Att jag valde att kontakta hembygdsföreningar berodde dels på att dessa kan antas ha god kunskap om språket även hos äldre, dels på att jag tror att intentionsdjupet hos dessa informanter är större än hos många andra potentiella informanter, åtminstone vad gäller denna speciella undersökning. I undersökningen av a-genitivens utbredning och egenskaper har jag bara utgått från de enkäter där informanterna faktiskt har använt a-genitiv i åtminstone något av exemplen. I vissa fall har informanterna uppenbarligen missförstått uppgiften och uppgett att de alltid eller någon gång använder a-genitiv, men ändå besvarat alla exemplen med s-genitiv. Formulären har i dessa fall utgått ur undersökningen. (Dessa svar har dock varit av värde, eftersom det försåg mig med en kontrollgrupp, vilket vi kommer att återvända till.)

I samband med enkätifyllandet fick jag också ytterligare uppgifter om a-genitivens användning och fler och fylligare exempel. Jag har också haft flitig e-postkontakt med personer verksamma i olika hembygdsföreningar i Småland, Halland och Västergötland, och på det sättet fått hjälp med fler uppgifter.

Enkäten besvarades av 68 informanter; en del var kvarboende i födelseorten eller trakten däromkring, medan andra hade flyttat. Förutsättningen för att delta var att man uppgav sig ha intuitioner om a-genitivens användning. Av de 68 informanterna uppger 50 att de åtminstone någon gång använder a-genitiv. Min bestämda uppfattning är dock att många av

dem som uppger att de inte själva använder a-genitiv har goda intuitioner om detta system, utifrån vad de har hört när de har vuxit upp.¹⁰

A-genitiven är generell på tillbakamarsch, och systemet kan antas på relativt kort sikt vara försvunnen. Det är, menar jag, rimligt att anta att systemet var stabilare förr, och jag antar därför att graden av tillförlitlighet hos informanterna skiftar. Jag har följaktligen rangordnat mina informanter efter olika kriterier. Det första kriteriet gäller huruvida de använder a-genitiven, och alternativen som gavs var *Aldrig*, *Någon gång*, *Ofta* eller *Alltid*, där de ombads att ringa in det alternativ som de ansåg bäst beskrev dem själva. De informanter som ringade in *Alltid* placerades i rangordningsgrupp 1, de som ringade in *Någon gång* placerades i rangordningsgrupp 2 o.s.v. Inom varje rangordningsgrupp gjordes därefter en sekundär rangordning beroende på ålder. För variabeln ålder användes följande intervaller:¹¹

(5) -20 20–30 30–40 40–50 50–60 60–70 70–80 80–

Det visade sig att skalan upp till 80 år inte räckte till, eftersom jag kom att få informanter som var äldre än så, vilka alltså kom att utgöra ytterligare en åldersgrupp, 80–. (Detta hade jag inte förutsett när enkäten designades.) Resultatet av rangordningen i de två ovan beskrivna stegen gav resultat som visas i figur 5 nedan.

Det ska understrykas att en rangordning av detta slag ur teoretisk synvinkel är tveksam eftersom den bygger på tanken på en idealdialekt, som behärskas väl av de äldre, medan den variant som talas av de yngre skulle utgöra en sämre form. Bakgrunden till min rangordning av informanter är dock en annan, nämligen en önskan att se hur ett för en viss dialekt typiskt dialektdrag kan utvecklas när förutsättningen för en enhetlig dialekt minskar. Syftet är alltså inte att rangordna dialekterna i sämre och bättre varianter.

¹⁰ Som så ofta när det gäller dialekt vs. riksspråk finns det en språksociologisk dimension, där den dialektala varianten kopplas samman med begrepp som "lantligt", "bonnigt" etc., något som ofta nämndes, inte minst i e-postkorrespondensen. Det faktum att informanterna inte själva använder a-genitiven kan alltså mycket väl ha andra orsaker än att de inte behärskar den.

¹¹ Det hade varit mer korrekt att dela in åldrarna i grupperna 1–20, 21–30, 31–40 o.s.v. I praktiken ställde inte överlappningen av intervallerna till något problem.

Uppgivet bruk av a-genitiv	Ålder informanter	Antal	Informant-beteckningar
alltid	80–90	1	1
	50–60	1	2
ofta	80–90	1	3
	70–80	2	4a–4b
	60–70	6	6a–6f
	50–60	4	12a–12d
	40–50	1	16
någon gång	80–90	4	17a–17d
	70–80	7	21a–21g
	60–70	11	28a–28k
	50–60	8	39a–39h
	40–50	3	47a–47c
	30–40	2	50a–50b
aldrig	70–80	4	52a–52d
	60–70	6	56a–56f
	50–60	4	62a–62d
	40–50	2	66a–66b
	30–40	1	68

Figur 5. Informanterna uppdelade efter 1. uppgivet bruk av a-genitiv 2. ålder.

5 A-genitiven – resultat

I detta avsnitt redovisas hur a-genitiven används och de aktuella morfologiska, fonologiska och syntaktiska restriktionerna för formernas användning. Jag kommer också att diskutera om genitiv-a synkront fungerar som ett morfologiskt eller frasklitiskt element.

Figur 3 ovan sammanfattar de egenskaper som förknippas med en frasklitika resp. ett äkta morfologiskt element. Utifrån denna kan vi göra några olika förutsägelser. Om a-genitiven är en frasklitika förväntar vi oss att

- den ska kunna knytas till en hel fras
- den ska vara okänslig för morfologiska drag hos värden
- koordinerad värd ska vara möjlig
- undantag och oregelbundenheter ska vara få.

Om a-genitiven däremot är ett äkta böjningselement förväntar vi oss att

- den inte ska kunna knytnas till en hel fras, bara till ett ord
- valet av form/allomorf ska vara känsligt för morfologiska drag hos värden
- koordinerad värd inte ska vara möjlig
- det kan finnas relativt många undantag och oregelbundenheter.

I det följande kommer jag att redovisa resultat för dessa prediktioner.

5.1 Morfologiska och fonologiska drag

Vi ska börja med att undersöka om a-genitiven är känslig för morfologiska särdrag hos värden. Det särdrag som framför allt är aktuellt är *sexus*, d.v.s. maskulinum eller femininum; om a-genitiven är morfologisk förväntar vi oss att det ska finnas skillnader som hänger samman med denna distinktion.

I ett första steg har jag slagit ihop de olika varianterna av a-genitiven som har uppgetts och ställt dem mot s-genitiven. Som s-genitiv har jag bara räknat ett enkelt *-s*; ”dubbleringar” av typen *-as* eller *-sa* har räknats som varianter av a-genitiv. Resultatet visas i figur 6 nedan: det genomsnittliga antalet informanter som valt s-genitiv på maskulina namn (*Axel, Bengt, Bo, Sture*) resp. på feminina namn (*Gudrun, Siv, My, Stina*).

	s-genitiv fördras	a-genitiv föredras
<i>Maskulina namn</i>	39 %	61 %
<i>Feminina namn</i>	51,2 %	48,8 %

Figur 6. S-genitiv och a-genitiv på maskulina och feminina namn.

Figur 6 visar att det framför allt är på maskulina namn som a-genitiven kan användas. 15 informanter har a-genitiv endast på maskulina namn, ingen informant har gjort tvärtom, d.v.s. använt a-genitiv endast för feminina namn.

Om man bryter ner siffrorna i figur 6 ser man en skillnad mellan olika typer av namn:

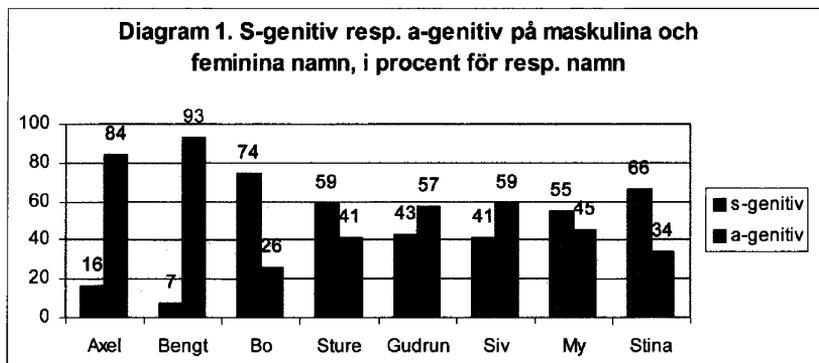

Diagram 1 visar att det framför allt är för namn med konsonantslut (*Axel*, *Bengt*, *Gudrun*, *Siv*) som a-genitiven prefereras. Högst andel a-genitiv får de maskulina namnen med konsonantslut (*Axel*, *Bengt*). För *Bengt* föredrar inte mindre än 93 % a-genitiv. (De 7 procent som föredrar formen *Bengts* har a-genitiv på något eller några av de tre andra namnen, t.ex. *Axla*, *Axelas*, *Erikas*.)

Resultatet motsäger inte helt Wesséns anmärkning om att a-genitiven används för maskulina namn (dock enligt honom främst för namn med inlänad karaktär), men resultatet visar att många informanter kan använda a-genitiv både på maskulina och feminina egennamn. Man kan heller inte av resultatet utläsa någon skillnad mellan äldre och nyare namn; a-genitiven verkar kunna användas i ungefär samma utsträckning på det gamla inhemska *Bo*, som på *My*, som väl rimligen upplevs som nyare och mer modernt. I absoluta tal var det faktiskt fler som föredrog a-genitiv för *My*, 29 informanter, än för *Bo*, 17 informanter. (En av informanterna har dock kommenterat just *My*, och har lagt till en kommentar: ”’My’ var inte uppfunnet förrän sent så det har fått modern ändelse”). Tilläggas bör att ett stort antal informanter angav smeknamnet *Bosses*, svar som inte har räknats med i statistiken i diagram 1. En intressant fråga, som dock inte kan besvaras med utgångspunkt från enkäten, är om a-genitiv hade varit möjlig att använda på namn av typen *Muhammed* och *Zlatana*, d.v.s. om former som *Muhammeda bil* och *Zlatana bil* hade varit välformade.¹²

För tvåstaviga namn som slutar på vokal och som motsvarar svaga maskuliner och femininer föreligger det en komplikation, eftersom den

¹² Enligt min egen intuition är både *Muhammeda bil* och *Zlatana bil* fullt möjliga a-genitivuttryck.

äldre genitivformen, som lever kvar i vissa informanternas dialekt, är *Stura* och *Stine*. Dessa speciella former kommer att diskuteras i 5.3.

Sammanfattningsvis kan a-genitiven sägas till viss del vara känslig både för morfologiska och fonologiska särdrag hos värden – a-genitiven kopplas framför allt till maskulina namn med konsonantslut. Restriktionen är dock på inget sätt absolut. Det finns indikationer på att a-genitiven skulle kunna vara morfologisk, men med utgångspunkt i de resultat som har presenterats hittills kan inga säkra slutsatser dras.

5.2 Typ av värd: fras eller ord

Huvudargumentet för att analysera modernt genitiv-*s* som en klitika är att den kan knytas till en hel fras, t.ex. huvudord + prepositionsattribut:

- (6) [kungen av Danmark]*s* – *?kungens av Danmark

Om a-genitiven är frasklitisk förväntar vi oss att genitiv-*a* ska kunna knytas till en hel fras, inte bara till huvudordet i frasen. Om a-genitiven däremot är ett äkta morfologiskt element förväntar vi oss att så inte ska kunna ske. I materialet finns några olika typer av utbyggda fraser med ett egennamn som huvudord där detta prövas: *Erik i Nygård* (fråga 6), *Erik från Hånger* (fråga 24) och *min bror Erik* (fråga 17). (Anledningen till att egennamnet *Erik* förekommer i flera av exemplen är att formen *Erik-a* eller någon annan a-variant av genitiven var ett nödvändigt kriterium för att personen i fråga skulle antas ha a-genitiven i sin dialekt och följaktligen kunna delta i undersökningen. Se instruktionerna i figur 4 ovan.)

För *Erik i Nygård* blev resultatet det följande:

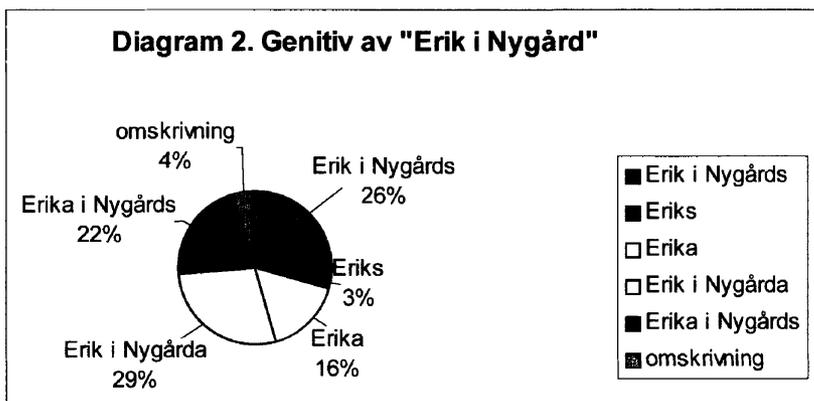

Diagram 2 visar att 29 procent av informanterna valde någon form med *a*-genitiv knuten till hela frasen. (Till denna kategori räknar jag varianterna *Erik i Nygård*, *Erik i Nygårds*, *Erik i Nygårna*, *Erik i Nygårsa*, *Erik i Nygårdas*, *Erik i Nygåra* och *Erik i Nygåras*). En ungefär lika stor grupp, 26 procent, föredrog *s*-genitiv. (Till denna grupp räknar jag varianterna *Erik i Nygårds*, *Erik i Nygårns* och *Erik i Nygans*.) Intressant nog var det inte mindre än 22 procent som valde att markera både huvudord och fras, *Erika i Nygårds*, *Erika i Nygårns*, *Erikas i Nygårds*, *Erika i Nygård*, *Erikas i Nygårns*, *Erikas i Nygårns*, *Eriks i Nygårds*, eller enbart huvudordet, *Erikas i Nygård*. I alla fall utom ett valdes *a*-genitiv för huvudordet. Notera att ingen av informanterna valde *-s* för huvudordet och *-a* för frasen. 16 procent av informanterna uteslöt helt enkelt prepositionsattributet och angav den enkla formen *Erika* (alternativt *Erikas*).¹³ Två informanter gav den enkla formen *Eriks*, och tre gjorde omskrivningar av olika slag.¹⁴

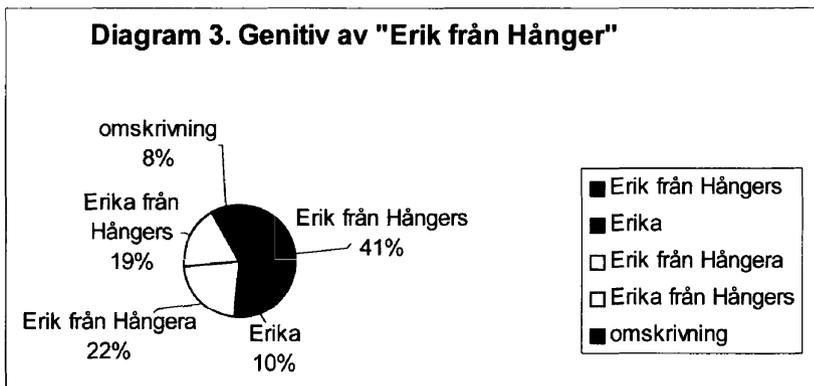
Som påpekades ovan besvarades den enkät som undersökningen bygger på även av 23 personer som inte själva hade intuitioner om eller använde *a*-genitiv, och som följaktligen inte räknas in i de 68 informanter som nämns i början av uppsatsen. (En del av dessa svarade visserligen jakande på frågan om de använde *a*-genitiv, men markerade ändå *s*-genitiv på samtliga exempel, något som jag har tolkat som att de inte har intuitioner om *a*-genitiv i sin dialekt.) I denna grupp, som har kommit att fungera som kontrollgrupp, fanns t.ex. informanter som var födda i Skåne, Stockholm och Bromma. För frasen *Erik i Nygård* valde 65 procent av kontrollgruppen *Erik i Nygårds*, 23 procent simplexformen *Eriks* och 4 procent (d.v.s. en informant) *Eriks i Nygårds*. Det sistnämnda visar att markering av både huvud och fras visserligen förekommer utanför gruppen av informanter med *a*-genitiv, dock med väsentligt lägre förekomst än i undersökningsgruppen.

Ett exempel på en fras som formellt är uppbyggd på samma sätt som *Erik i Nygård* är *Erik från Hånger*. Skillnaden mellan de två exemplen är att *Erik i Nygård* lättare än *Erik från Hånger* uppfattas som ett namn. (Ett vanligt namnskick i denna del av Småland är förnamn + *i/på* + gårdsnamn, t.ex. *Erik i Kvarnagården*, *Sven i Snuvebo*, *Lisbet på*

¹³ Muriel Norde (p.c.) har iakttagit fenomenet med "dubbel" genitivmarkering i ett exempel från äldre nysvenska: *konungen i Danmarcks krigzfolck; alla konungens aff Danmarck trumettare ähn aff konungens i Sweriges stalmestare* (alla från Brahes krönika). Se även Norde 2006/2: 208 och 231, fotnot 22).

¹⁴ Omskrivningarna bestod av parafraiseringar av hela meningen: "Erik i Nygård äger en bil" resp. "Det är Erik i Nygård som är ägare till en bil" eller sammansättning "Nygårds Eriks".

Nabben, Mats i Svimanäs etc.). För Erik från Hånger blev resultatet det följande:¹⁵

Som diagram 3 visar är det fler informanter som föredrar s-genitiv för *Erik från Hånger*, än för *Erik i Nygård*. Anledningen till denna skillnad torde, som antytts ovan, vara just att *Erik i Nygård* lättare uppfattas som ett (komplext) namn, och därmed kan ta a-genitiv i samma utsträckning som andra egennamn.¹⁶ Precis som i fallet med *Erika i Nygård*s väljer dock inte mindre än en femtedel av informanterna dubbel markering för genitiven: *Erika från Hångers*, *Erikas från Hångers*, *Erika från Hångera* resp. *Eriks från Hångers*. Två av de informanter som har räknats in i denna grupp föredrar genitivmarkering enbart på huvudordet, *Erikas från Hånger*. 10 procent av informanterna (sex personer) nöjer sig med att bara ange huvudordet i genitiv, *Erika* resp. *Erikas*. Vi kan inte vara säkra på vad som ligger bakom den sista typen av svar, men det skulle kunna tolkas som uttryck för en undvikandestrategi. Dock ska man hålla i minnet att ett sådant "undvikande" av svar förekommer minst lika ofta i kontrollgruppen – 21 procent av informanterna i denna uppger *Eriks* som genitivform av *Erik från Hånger*. Tendensen att undvika att svara med hel fras verkar följaktligen hänga mer ihop med uppgiftens natur än den genitivvariant man använder eller uppmanas att använda.

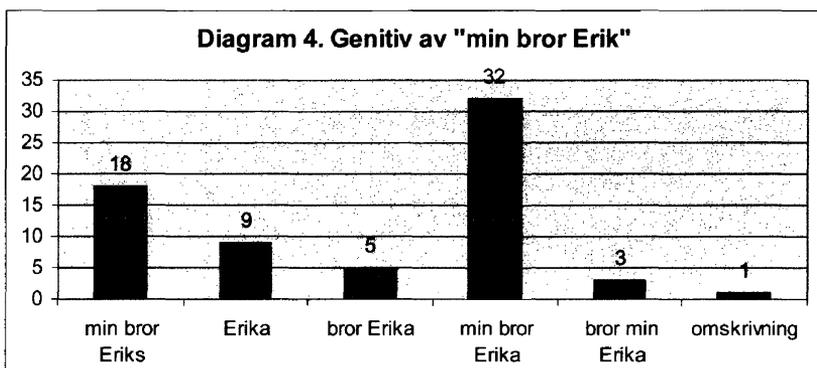
Resultaten bör rimligtvis tolkas som att a-genitiven i många fall fungerar som frasklitika, d.v.s. som en allmorf till standardsvenskans -s; inte mindre än 29 procent av informanterna angav former som *Erik i Ny-*

¹⁵ I några fall har prepositionen *i* använts. Eftersom detta torde sakna betydelse för resultatet har jag räknat dessa informantsvar som likvärdiga de med prepositionen *från*.

¹⁶ Eventuellt måste svaret *E från Hångera* räknas till samma kategori som *Erik från Hångera*. Svaret är dock inte entydigt, eftersom vi inte vet vilken form som informanten hade valt för huvudordet *Erik*, och det har därför inte räknats med i statistiken.

gårdar och 22 procent *Erik från Hångera*, med olika varianter av genitivmarkören. Samtidigt finns det evidens som rimligtvis bör tolkas som att a-genitiven i andra svar är morfologisk och bara kan knytas till ett huvudord, t.ex. svar som *Erika i Nygårds* (med olika varianter), där både huvudord och fras har markerats, vilket utgjorde 22 procent av informanternas svar, och *Erika från Hångers* (med olika varianter), som utgjorde 19 procent av svaren. I bägge fallen utgör dessa en icke försumbar del. Speciellt intressant är det faktum att en informant angav två olika alternativ: antingen *Erika* eller *Erik i Nygårds*, vilket tyder på att denna informant använder genitiv-a som ordaffix och genitiv-s som frasklitika. Frågan diskuteras mer i detalj nedan.

De komplexa namn/nominalfraser som hittills behandlats var utbyggda postnominalt. En av enkätfrågorna utgjordes av en nominalfras som var utbyggd prenominalt, *min bror Erik*. Vid tolkningen av svaren ska vi hålla i minnet att anledningen till att *Erik* valts i samtliga exempel är att möjligheten att använda a-genitiv på detta namn kvalificerade informanterna för att delta i undersökningen. Formen *Erika* förutsätts alltså vara den simplexform som samtliga väljer. För *min bror Erik* blev resultatet det följande:

De flesta informanterna väljer alternativet *min bror Erika* (eller någon av varianterna *min broå Erikas*, *min bror Erikas*, *min broer Erika*, eller *min bror Eriksa*), där genitiv-a (med olika varianter) läggs till nominalfrasen som helhet. På andra plats kommer s-genitiv på nominalfrasen som helhet: *min bror Eriks* (alt. *min broe Eriks*, *min broa Eriks* eller *min broå Eriks*).¹⁷ Det faktum att det fanns ett stort antal informanter som valde

¹⁷ Jag tolkar inte varianterna *broa*, *broe*, *broå* och *broer* som former med a- eller e-genitiv. I en del varianter av smäländska, kanske även sydsvenskt regionalspråk mer allmänt, tycks ordet *bror* vara tvåstavigt. Detta kan möjligtvis bero på att ordet utvecklats från långformen *broder*, med intervokalisk konsonantförsvagning.

Erika som genitivform av *Erik*, men använde s-genitiv vid en komplex nominalfras som slutar på *Erik* tyder på att a-genitiven hos åtminstone en del av informanterna faktiskt uppfattas som ett morfologiskt element som bara kan knytas till ord, medan s-genitiven används i övriga fall. Detta är särskilt tydligt hos två informanter som uttryckligen anger alternativ, antingen *Erika* eller *min bror Eriks*. Frågan diskuteras vidare nedan.

Ytterligare en fråga gällde om a-genitiven kunde användas även på ord och fraser som inte är egennamn. För att testa detta ombads informanterna att sätta några ettordsfraser och utbyggda fraser med appellativer som huvudord, i genitiv. Den första kategorin utgjordes av simplexord: ett namnliknande substantiv, *farfar*, fyra människobetecknande enkla substantiv *läraren*, *lärarinnan*, *smeden* och *kaptenen* och två djurbetecknande substantiv, *kon* och *hunden*. Den andra kategorin utgjordes av utbyggda fraser: *min faster*, *den gamle smeden* och *den nye karlen*. Resultatet kan i korthet sägas vara att de flesta av informanterna föredrog s-formerna för dessa uttryck. Följande a-former och andra avvikande former uppgavs dock. Siffrorna inom parentes anger hur många gånger formen förekom i materialet.¹⁸

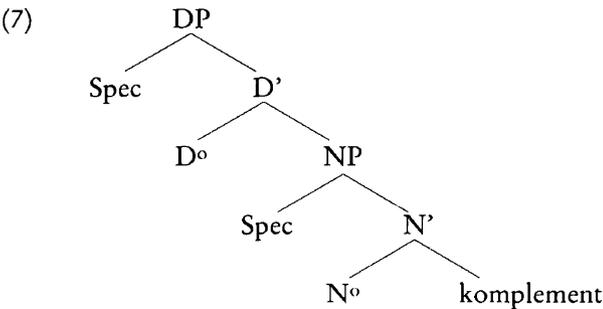
<i>farfar</i>	<i>farfara</i> (12)	<i>farfarsa, fafasa</i> (5)	<i>farfaras</i> (1)		
<i>läraren</i>	<i>lärarensa, lärarsa</i> (3)				
<i>lärarinnan</i>	<i>lärarinnansa</i> (4)	<i>lärarinnas</i> (2)	<i>lärarinna</i> (1)	<i>frökens</i> (1)	
<i>smeden</i>	<i>smensa, smedensa</i> (3)	<i>smea</i> (1)	<i>smedena</i> (1)	<i>smeas</i> (1)	
<i>kaptenen</i>	<i>kaptensa, kaptensa</i> (3)	<i>kaptena</i> (5)	<i>kaptenas</i> (2)	<i>kaptenes</i> (1)	
<i>kon</i>	<i>koas</i> (7)	<i>koansa/konsa</i> (3)	<i>konas</i> (1)	<i>koa</i> (3)	
<i>hunden</i>	<i>hundensa</i> (3)	<i>hunnas</i> (1)	<i>hunna</i> (1)		
<i>min faster</i>	<i>fasteras</i> (1)	<i>fastera</i> (5)	<i>mi/min fastera</i> (9)	<i>min fastersa</i> (2)	<i>min fasteras</i> (2)
<i>den gamle smeden</i>	<i>den gamle smensa/den gamle smeensa</i> (2)	<i>den gamle smeas</i> (2)	<i>smedensa</i> (1)	<i>smeas</i> (1)	<i>den gamle smea bilen</i> (1)
<i>den nya karlen</i>	<i>den nye kärrensa</i> (2)	<i>den nye karlnsa</i> (1)	<i>den nya karlna</i> (1)		

Figur 7. Genitiv av människo- och djurbetecknande nominalfraser.

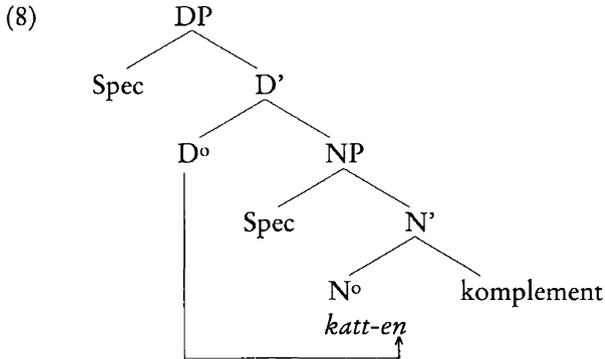
¹⁸ Jag har räknat formerna *fafas, farfans, fafans, farfarns* och *farfarens* som s-genitiv.

Figur 7 visar att a-genitiven i olika varianter kan användas, åtminstone av vissa informanter även på appellativer. Det är dock helt klart att a-genitiven i första hand är förbehållen egennamn: personnamn och ortnamn. Det kan tyckas egendomligt att a-genitiven för vissa informanter är möjlig endast på egennamn, men inte på vanliga, enkla substantiv. Ur funktionellt perspektiv är detta inte så konstigt. Rent frekvensmässigt används förmodligen genitiv mycket oftare på just egennamn, vilket också noterades av Rudholm, jfr citatet ovan som beskriver genitivanvändningen i västra Småland under senare delen av 1800-talet: ”Andra substantiv hade S i genitivus. Men det användes sällan. Man sade icke hästens framben utan hellre frambenen på hästen” (Hedström 1948:16). Några informanter har undvikit att ge en genitivform för just *hund* och *ko*, och svarade i dessa fall med omskrivningar i stället.

I ett generativt perspektiv är distinktionen inte oväntad. I denna teori görs ofta en distinktion mellan egennamn och andra substantiv, och de två kategorierna antas ha olika strukturella representationer. Appellativer representeras som utvidgade projektioner där en del är lexikal, medan den andra är funktionell, d.v.s. uttrycker de betydelser som knyts till funktionsord och morfologi. En nominalfras är således en determinerarfras, där det finns två huvuden, N° och D° , som båda tar komplement och specificerare:

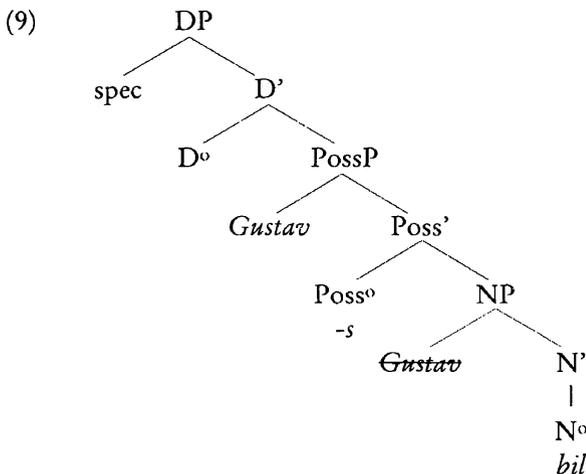

Ett substantiv binder ihop NP- och DP-nivåerna genom bestämdhetskategorien, där bestämdhet, såväl obestämd som bestämd, checkas genom att en förbindelse etableras mellan D° och N° :

(8) illustrerar ett antagande som är gängse även i traditionell grammatik, nämligen att även enstaka ord ska ses som fraser.

Om frasen innehåller ett genitivattribut antas detta vara genererat i SpecNP. Genitivmarkören *-s* genereras i huvudet av en Possessionsfras, mellan DP och NP (Delsing 1993). För att klitika och värd ska stå tillsammans linjärt flyttar genitivattributet upp till Spec PossP. (Förmodligen flyttar specificeraren i Spec PossP vidare upp till Spec DP av oberoende skäl; detta markeras inte i (9).)

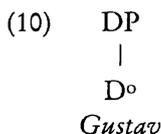

Klitikan i Poss°, *-s*, knyts fonologiskt till frasen/ordet till vänster, vilket i (9) resulterar i det fonologiska ordet *Gustavs*.

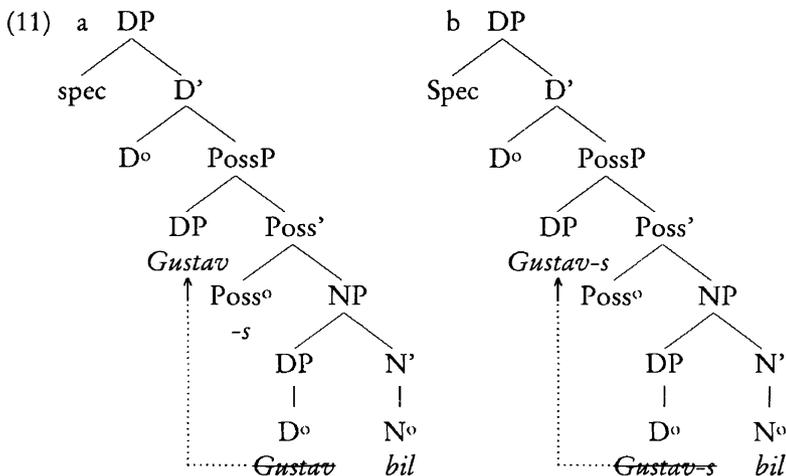
Strukturerna i (8) och (9) illustrerar skillnaden mellan äkta morfologi

(i (8)) och klitika (i (9)); morfologiska led genereras tillsammans med ordet, medan klitikor genereras i en egen huvudposition.¹⁹

I enlighet med Longobardi (1994) antar jag att egennamn skiljer sig från vanliga substantiv genom att de är D^o-huvuden. Skälet är framför allt att de har inherent definithet och normalt inte tar artiklar.²⁰ De har följande struktur:

Eftersom morfologi knyts till ett ord under X^o-nivån och sedan checkas i ett funktionellt huvud är en genitivmarkör som knyts till ett egennamn strukturellt tvetydig. Den kan tolkas både som morfologisk, d.v.s. knyts under X^o-nivån, och som klitisk, d.v.s. knyts fonologiskt till sin värd efter flyttning till Spec PossP. För appellativer föreligger inte denna tvetydighet, eftersom dessa alltid utgörs av en DP + -s (se (8) ovan). Ett namn i genitiv kan följaktligen ha följande två strukturer:

¹⁹ Det ska påpekas att ett ord, med morfologi, t.ex. numerus, tempus och bestämdhet, kan representeras i en trädstruktur som utvecklar sig under X^o-nivån (Josefsson 1997, 1998). Detta saknar betydelse för idéerna som presenteras i denna artikel.

²⁰ Detsamma gäller f.ö. även definitiva pronomen (Josefsson 1999).

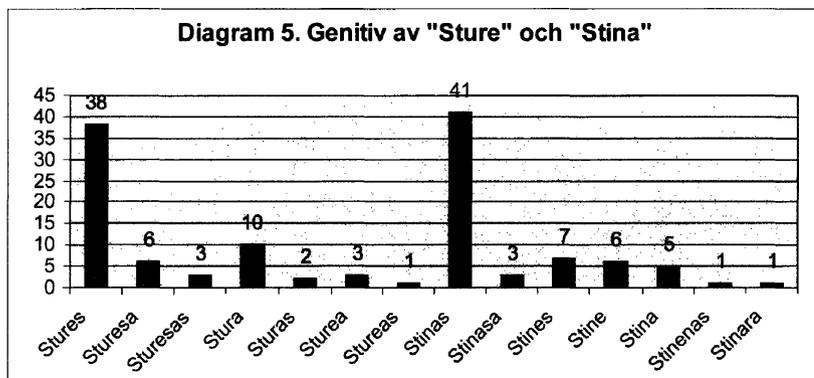
Två olika talare kan knyta samma uttryck, *Gustavs bil*, till olika strukturer. För att upptäcka hur det underliggande systemet ser ut i respektive talares grammatik och mentala lexikon krävs en större analys, varvid man jämför med andra konstruktioner. Som påpekades ovan är det faktum att det bland informanterna i den aktuella undersökningen finns talare som gör skillnad mellan den typ av genitivmarkör som knyts till vanliga substantiv (-s) och den typ som knyts till egennamn (-a) ett stöd för tanken att a-genitiven för dessa talare är ett äkta morfologiskt element, medan genitiv-s är en frasklitika, d.v.s. att den bakomliggande strukturen för en genitivkonstruktion med ett egennamn hos dessa talare ser annorlunda ut än för andra talare av modern standardsvenska.

I avsnitt 6 kommer de skillnader som har redovisats här att knytas till mönster hos enskilda talare, som sedan knyts till olika dialektlager och dialektområden. Vissa individer verkar ha en stark tendens att använda genitiv-*a* som ett morfologiskt element, medan andra använder genitiv-*a* som en klitika.

5.3 Namn motsvarande svaga substantiv

De svaga substantiven, d.v.s. de gamla *n*-stammarna, har särskilda egenheter även i modern svenska. Den viktigaste egenskapen är att slutvokalen, *-a* och *-e* inte finns med i förledspositionen i sammansättningar: *flicka* men *flickbok*, inte **flickabok*, *bare*, men *harstek*, inte **harestek*. Teleman (1969:180ff.) antar att detta beror på en fonologisk strykning, medan Josefsson (1997:44f.) hävdar att så inte kan vara fallet, eftersom det inte finns någon generell regel som förbjuder stavelsestrukturen betonad – obetonad – betonad, vilken hade varit för handen i ett ord som **flickabok* eller **harestek*. Josefsson (1997, 1998) hävdar att *-a/-e* inte bör analyseras som del av roten, utan som ett morfologiskt element som uttrycker singular, alternativt singular + obestämd form. En annan egenhet för dessa stammar är att fogen elementet ofta är *-e* när ledet fungerar som led B i sammansättningar med strukturen [[A+B]+C], t.ex. i ord som *törn skatebo* och *pepparkakeland*.

Två av de egennamn som förekommer i undersökningen motsvarar svaga substantiv, nämligen *Stina* och *Sture*. Jag kommer att referera till egennamn av denna typ som svaga maskulina namn respektive svaga feminina namn. De flesta informanter anger för dessa namn genitivformerna *Stinas* och *Stures*. Några andra varianter återfinns dock i materialet. Diagram 5 ger en översikt över formerna.

Även om formerna *Stures* och *Stinas* är klart dominerande i materialet ser vi en stor variation. Av särskilt intresse här är genitivformerna *Stine/Stina* och *Stura/Sturea*, som anges 13 respektive 11 gånger i materialet. För de svaga egennamnen gav informanterna även en stor mängd spontandata med liknande former, t.ex. *Hassa* 'Hasses', *Göta* 'Götes' och *Maje* 'Majas' och *Lise* 'Lisas'. Dessa är av samma typ som de som nämns av P. Rudholm: "Nomen propria på A hade i genitivus E, således Anna, Anne, Karolina, Karoline, Dit räknades också pappa och mamma, således pappe och mamme" Hedström (1948:16). Det rimligaste är att anta att genitivformerna på *-a* resp. *-e* helt enkelt är relikter från den gamla oblika böjningen av svaga maskuliner och femininer. De aktuella genitivformerna på *-e* och *-a* är uppbyggda på samma sätt som genitiv av svaga maskulina och feminina substantiv: *loghi* – *logha*, *gata* – *gatu*. Götlind & Landtmansson (1940:49) förklarar den feminina varianten som en försvagning av *u/o > e*, vilket i grund och botten är ett resultat av samma process som den som gett schwauttal av vokalen i pluralmorfemet i ord som *flickor*, *råttor* och *kyrkor*.

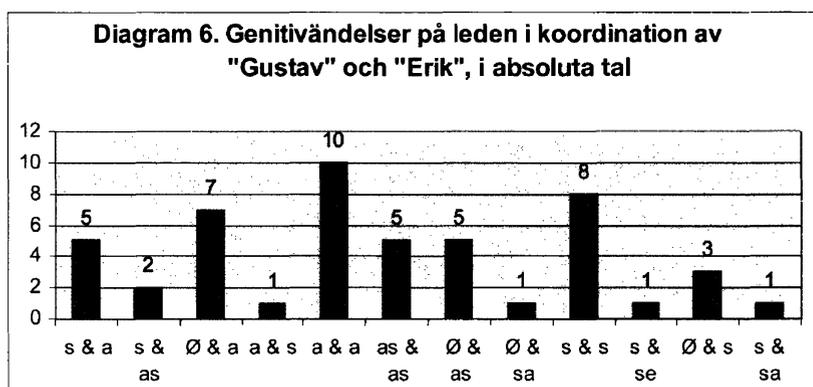
Genitivformen av namn som motsvarar svaga substantiv (motsvarande gamla *n*-stammar) styrker tanken på att den morfologiska genitiven faktiskt fortfarande finns kvar i de aktuella dialekterna. Även om former som *Erika* skulle kunna förklaras på annat sätt än som en morfologisk genitiv, är det svårare att göra detsamma för former som *Hassa* och *Maje*. Det allra rimligaste är, menar jag, att anta att den sydvästsvenska *a*-genitiven åtminstone i vissa fall bör betraktas som en morfologisk genitiv.

Sammanfattningsvis kan sägas att tolkningen av det hittills presenterade resultatet inte är alldeles entydigt, men det finns goda skäl att anta att åtminstone en del av informanterna använder genitiv-*a* som ett rent mor-

fologiskt element, som – i likhet med kongruens, tempus och bestämdhet – bara kan knytas till ord, inte till fraser. Dessa informanter accepterar t.ex. formen *Erik-a* men inte *Erik från Hånger-a*. När de har ombetts att ange genitiv för komplexa fraser av denna typ har strategin varit att gå över till *s*-genitiv. Följaktligen verkar dessa informanter i sitt mentala lexikon ha tillgång både till en rent morfologisk genitivmarkör och en frasklitisk genitivmarkör.

5.4 Samordnade namn

Ett av kriterierna för klitikor är enligt figur 3 ovan att värden kan utgöras av samordnade fraser, t.ex. *Kalle och Lisas bil*. I enkäten fanns en fråga som rörde detta, *Gustav och Erik*. Resultatet visar i diagram 6:²¹

Den stora variationen av möjliga ändelser på de två koordinationsleden gör det svårt att dra några säkra slutsatser. Här kan dock en jämförelse med kontrollgruppen vara av intresse. I denna grupp finns det endast två varianter: ledgenitiv med *-s* (*Gustavs och Eriks*) och gruppgenitiv med *-s* (*Gustav och Eriks*). 13 informanter av 20, d.v.s. 65 procent av kontrollgruppen, använde gruppgenitiv, resten ledgenitiv. För informanterna i undersökningsgruppen fanns det fyra olika varianter av gruppgenitiv: *-a*, *-as*, *-sa* och *-s*. Sammantaget användes gruppgenitiv av 16 av 49 informanter, d.v.s. av 33 procent. Detta tyder på att *a*-genitiven kan kopplas till en mindre benägenhet att använda gruppgenitiv.

²¹ I några av fallen har ordningen kastats om mellan leden, så att både fråga och svar hade ordningen *Erik och Gustav*. Min bedömning är att detta inte hade någon effekt på det som frågan var tänkt att testa. Det ska tilläggas att frågan om samordnade namn inte ställdes till alla informanter i undersökningen.

6 Dialektvarianter

Hitills har resultatet för ord och uttryck diskuterats utifrån gruppen som helhet. I detta avsnitt ska vi vända på perspektivet för att försöka urskilja mönster kopplade till de enskilda språkbrukarna. Först diskuteras det jag kallar för dialektlager, d.v.s. grupper där genitivmarkören används som ordaffix eller frasaffix. Därefter diskuterar jag den geografiska utbredningen av de olika markörerna, främst *-a*, *-sa* och *-as*.

6.1 Två dialektlager

Materialet sett ur enskilda talares perspektiv gör att man grovt sett kan urskilja två olika varianter eller dialektlager, som jag har valt att kalla för A och B. Talare som tillhör **dialektlager A** verkar upprätthålla en skillnad mellan *-a* som morfologisk markör på namn, d.v.s. enskilda ord, medan talare av **dialektlager B** använder genitiv-*a* (med varianter) som frasklitika. Ett typexempel på en talare som tillhör dialektlager A är informant 1, den äldste informanten. Hos honom ser vi följande variation:

<i>Erik-a</i>	<i>Erik i Nygård-s, Erik från Hånger-s den gamle smeen-s, den nye karln-s min bror Erik-s, min faster-s lärarn-s, lärarinnan-s, smeen-s, kaptenen-s hunden-s, koan-s</i>
---------------	--

Figur 8. S-genitiv och a-genitiv hos Informant 1.

Särskilt tydligt blir mönstret när informant 1 som genitiv för *min bror Erik* uppger två alternativ: *Erik-a* eller *min bror Eriks* (se ovan). I hans dialektvariant verkar man inte kunna lägga ett genitiv-*a* till en fras ens om den slutar med namn som *Erik*, vilket otvetydigt har a-genitiv i sin simplexform. Informant 17b gör på samma sätt som informant 1. Informant 12a uppger två varianter av genitiv på *Erik i Nygård*, nämligen *Erika* eller *Erik i Nygårds*. Informanterna 50a och 50b väljer *Erik i Nygårds*, men – märkligt nog – *Erik från Hånger-a*.

Det finns 19 talare som kan sägas tillhöra dialektlager A; vid åtminstone ett tillfälle gör dessa informanter en särskild markering av huvudet eller av både huvud och fras i en komplex nominalfras, t.ex. *Erika i Nygårds* (informant 6b, informant 28c), *Erika i Nygårds* (informant 9), *Erika i Nygårda* (informant 21b), *Erikas i Nygårds* (informant 39b). Samma typ av särskild huvudmarkering görs i frasen *Erik från Hånger*: *Erika från Hångers* (informanterna 6b, 6e, 21b och 28c) samt *Erikas från Hånger* (informant 39a).

Av de tre exempelfraserna *Erik i Nygård*, *Erik från Hånger* och *min bror Erik* är det på den sista av dessa som informanterna tycks ha lättast att lägga till ett *-a* sist i frasen: *min bror Erika*. Av dem som har klassats som tillhörande dialektlager A är det 11 som uppger frasgenitiv av typen *min bror Erika*, men bara en enda som uppger frasgenitiv med *a*-markör, för *Erik i Nygård*, nämligen informant 6a: *Erik i Nygårna* och ingen för *Erik i Hånger*.

Talare av **dialektlager B** gör inte åtskillnad mellan *-a*, *-as* eller *-sa* som morfologiskt element, d.v.s. morfologi som knyts till ett huvud, och *-s*, som används som en frasklitika. I stället verkar dessa genitivmarkörer fungera som allomorfer till *-s*, och följaktligen något som kan läggas även till utbyggda fraser. Jag har definierat dialektlager B som den grupp av talare som inte tillhör dialektlager A (se ovan) men som använder gruppgenitiv med någon form av genitivmarkör efter en utbyggd fras (antingen *Erik i Nygård*, *Erik från Hånger* eller *min bror Erik*). Gruppen som uppfyllde dessa kriterier utgjordes av 25 personer.

Ett typiskt exempel på talare som tillhör dialektlager B är informant 21a, som förutom *min bror Erika* (se ovan) uppger varianterna *Erik i Nygåra*, *Kurt Olssona*, *lärarinna*, *min fastera*, *Erik från Hångera*. En annan är informant 4a, som uppger formerna *den gamle smensa*, *den nye kärensa*, *Erik i Nygårdsa* och *Erik från Hångersa*. Informant 66a använder *-as*: *Erik i Nygåras* och *min bror Erikas*. (Uppgift om genitiv för *Erik från Hånger* saknas för denna informant.) Informanterna 2 och 6a, som båda tillhör dialektlager B, tillfrågades i efterhand om frasen *Fredrik med foten* med *a*-genitiv. (Valet av denna fras gjordes för att sista ordet varken skulle utgöras av ett ortnamn eller ett personnamn.) Informant 2 tvekade inte att lägga ett *-a* till hela frasen: *Fredrik med fotena bil*. När han ombads att rangordna grammatikaliteten hos de tre fraserna *Erik i Nygård-a bil*, *Erik från Hånger-a bil* och *Fredrik med foten-a bil* rangordnade han dem dock i den nämnda ordningen. Informant 6a gav ett liknande omdöme: "O. [maken, = informant 21a] och jag kan mycket väl tänka oss att vi, om vi pratar gammaldags dialekt, skulle säga fotena, dock inte fotens. Mer troligt är att vi sökt göra en omskrivning och slippa genitiv. På något sätt känns det mer naturligt med *a*-formen vid orts- eller bynamn än vid personliga epitet".

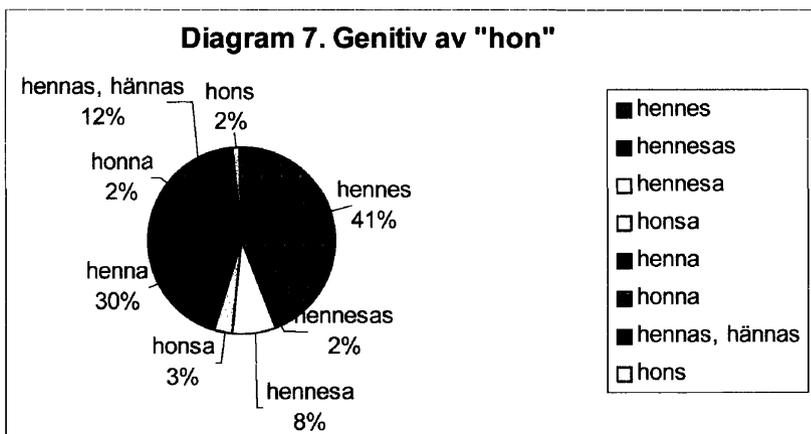
Det finns ett antal informanter, 27 personer, som inte har klassats som tillhörande någon av dialektgrupperna ovan. Det beror framför allt på det är svårt att dra säkra slutsatser utifrån materialet. I vissa fall har de gjort omskrivningar, i andra fall har nominalfrasen bytts ut mot ett pronomen. I ytterligare andra fall har informanter valt att bara använda

Kartan visar att de olika varianterna för Smålands del grovt sett överensstämmer med häradsgrensarna. I Västbo och Östbo, d.v.s. väster om en linje som går från Vätterns sydspets och söderut, samt norr om en linje genom mitten av Bolmen (den enda sjö som markerats i Småland, förutom Vättern) är *-a* dominant, förutom i den allra västligaste delen, mot Hallandsgränsen. Ändelsen *-sa* återfinns i Sunnerbo härad, söder om linjen rakt genom Bolmen, och väster om den tänkta linjen från Vätterns sydspets och söderut. I Varend, d.v.s. öster om linjen från Jönköping och söderut, dominerar *-as*. Man kan notera att informanter i Halland uppger att *-sa* som huvudsaklig genitivmarkör även där.

En intressant fråga är naturligtvis om de tre varianterna som diskuteras bara representerar utbredning, eller om man också kan skönja någon sorts stratifiering i termer av stadier i en utveckling. Vi kommer att återvända till frågan i avsnitt 9.

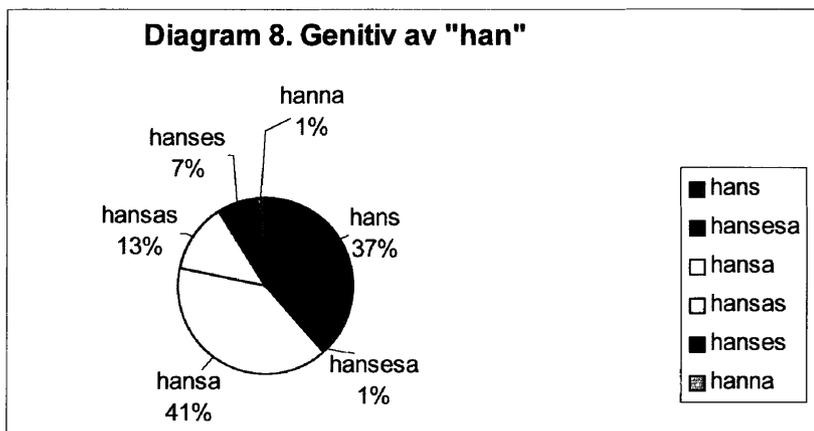
7 Genitivform av pronomen

Genitivformerna för *han* och *hon* är i modern standardsvenska *hans* resp. *hennes*. I fornsvenska var motsvarande former *hans* resp. *hänna(r)* (Wessén (1992 [1955])). I det område i sydvästra Sverige där *a*-genitiven finns kvar tycks den fornsvenska genitiven i femininum leva kvar; bland informanterna var det inte mindre än 11 som uppgav genitivformen *henna* i kontexten *Hon har en bil. Det är ... bil.*

28 informanter angav formen *hennes* och 20 informanter *henna/hänna*. Även andra former förekom.

För genitiv av maskulint *han* finner vi också variation:

I maskulinum dominerade *hansa*; denna form uppgavs av 27 informanter. 25 informanter angav den riksspråkliga formen *hans*. Det ska påpekas att formen *hansa*, i motsats till *henna*, inte är en ursprunglig form, utan rimligtvis bör ses som analogisk bildning till *henna*. Vad vi kan se tycks alltså vara ett exempel på en paradigmatjämföring, som inte bara gör de pronomina formerna parallella, utan skapar ett mer omfattande nominalt paradigm som inbegriper både egennamn och pronomen.²²

Det är tydligt att former inte är isolerade, utan fungerar paradigmatiskt. Till exempel används formen *hennas* uteslutande av informanter som även har *-as* på namn. (Av de åtta informanter som uppgav formen *hennas* uppgav sju formerna *Ax(e)las* och *Bengtäs*; den åttonde uppgav *Axela*, *Bengtäs*.) Den informant som uppgav formen *hennesas* uppgav samtidigt formen *Sturesas* (som dock även ytterligare en annan informant uppgav). Bland informanter som angav formen *hennesa* fanns ovanliga många *Sturesa* och *Stinasa*. Det är värt att notera att de två informanter som angav formen *honsa* för genitiv av *hon* också valde formen *hansa* som genitiv för *han*.

Det är intressant att notera en del nya varianter bland dem som inte själva uppgav sig använda a-genitiv: *honsa*, *hons*, *honna* och *hanna*. Vilken status dessa pronomen egentligen har hos språkbrukarna är svårt

²² Ur betydelsynpunkt kan dessa båda grupper sägas ha stora likheter, eftersom pronomen och egennamn används indexalt, d.v.s. för att ge referens, medan de har liten egen betydelse. En annan likhet är att genitivformerna av egennamn och pronomen förmodligen används oftare än genitiv för appellativer. Dessa genitivformer bör därför vara prominenta för språkbrukarna.

att uttala sig om med säkerhet, men orden låter sig lätt analyseras som bestående av roten *hon* eller *han* + klitiskt element med formen *-s* + *-a* eller *-sa*. Eftersom en övergång till *s*-genitiv allmänt sett analyseras som en övergång till användning av ett klitiskt element i stället för ett morfologiskt kan eventuellt dessa ”nya” pronomen ses som ett utslag av samma tendens, d.v.s. en övergång från ett morfologiskt uttryckssätt till ett syntaktiskt. Detta skulle eventuellt kunna knytas till en annan iakttagelse som rör pronomen: Genitivformen för *den* och *det* är enligt traditionell grammatik *dess*. I talspråk (i synnerhet språk hos barn och unga) verkar detta pronomen ha ersatts av *dens* och *dets*, d.v.s. aktuellt pronomen + *s*.²³

Diskussionen om relationen mellan genitiv av pronomen och egenamn återupptas i avsnitt 9.

8 ”Kollektiviserande genitiv”

Det förekommer i modern standardsvenska en användning av genitiv som i *Svenska Akademiens grammatik* benämns ”kollektiviserande” (Teleman & al. 1999, del II:113, 149f.). Ett exempel ges i (12):

(12) *(Vi besökte) Johanssons.*

Johanssons i (12) betecknar Johanssons hem, hus, gård eller familj d.v.s. en fysisk eller mental entitet som knyts till detta namn. Enligt SAG betecknar denna form av genitiv en persons familj, firma, bostad etc. Formen har, enligt SAG, en kollektiv betydelse, och kan ge upphov till pluralkongruens på ett predikativt adjektiv:

(13) *Svenssons är alltid hyggliga.*

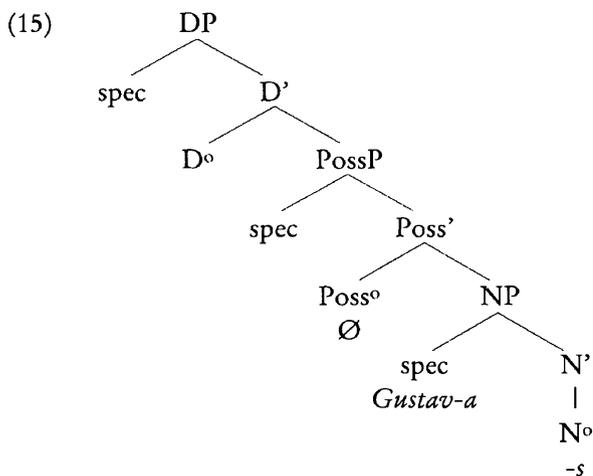
I det aktuella småländska dialektområdet förekommer, enligt den äldste informanten (från Fänestad, Forsheda socken), en besläktad användning av genitiv. Det som är speciellt för denna användning är att konstruktionen ifråga i detta fall konsekvent innehåller något som ser ut som dubbel genitivmarkering, d.v.s. både ett genitiv-*a* och ett genitiv-*s*.

- (14) a Jönsa gård → *Jönsas* ’Jöns gård’
 b Ruperta gård → *Rupertas* ’Ruperts gård’
 c Ryda gård → *Rydas* ’Ryds gård’
 d Lassa gård → *Lassas* ’Lasses gård’
 e Gustava gård → *Gustavas* ’Gustavs gård’

²³ Teleman & al. (1999, del II:296) ger formen *dens* som alternativ till *dess*.

Genitiv användning av detta slag är inte unik för trakten kring Forsheda, utan har beskrivits även för andra områden. Runquist (1953) visar att samma konstruktion har funnits i Bolmsö socken och Tiraholmsområdet (som ligger väster om Bolmsö, på Bolmens västra strand): ”Med Petteras menas Petters gård. /---/ Av liknande typ är *Lejonas* efter vice korpralen Håkan Lejon” (s. 5). Det är alltså frågan om en typ av genitiv som rimligtvis hör ihop med a-genitiven. Det är viktigt att påpeka att *Jönsas*, *Rupertas*, *Rydas*, *Lassas* och *Gustavas* inte kan analyseras som namn + *-as*, där genitivmarkören är ett oanalyserat *-as*, eftersom det normala för dialekten i fråga är *-a* för genitiv av namn (detta gäller t.ex. Informant 1, som spontant utvecklade resonemanget om denna typ av genitiv). (Ovan konstaterades att denna informant tillhörde dialektgrupp A, d.v.s. den grupp av talare som skiljer mellan *-a* som morfologisk genitivmarkering och *-s* som klitika.) Det rimliga är därför att se *Gustavas* som försett med två suffix: *-a* och *-s*. Vi ska börja med att granska den småländska varianten med *-a* + *-s* för att sedan återvända till den rikssvenska konstruktion som SAG rapporterar om och därefter till konstruktionen i några andra dialekter. Mitt syfte är att visa att den småländska användningen kan utgöra en nyckel till förståelse av konstruktionen mer generellt.

Att supplera ett uttryck som *Jönsas* med *gård* eller andra tänkbara huvudord är inte möjligt: **Jönsas gård*, **Lassas gård*. Huvudord och *-s* tycks alltså stå i komplementär distribution, och det verkar som om *-s* blockerar positionen för ett huvudord. Det är därför, enligt min mening, rimligast att anta att *-s* genereras i huvudpositionen, och på detta sätt blockerar ett annat huvudord:

Om analysen är korrekt innebär det att *Gustav-a*, precis som i modern standardsvenska, flyttar till Spec PossP, varpå *-s* klitiseras fonologiskt till konstituenten till vänster: *Gustava* → *Gustavas*.

Med den föreslagna modellen föreligger det ingen genitiv eller possessiv betydelse i *-s* i *Gustavas*; denna finns enbart i genitiv-*a*. Elementet *-s* ska dock inte ses som en ren platshållare för huvudordet, utan det har en egen betydelse, vilket vi strax ska komma till. Låt oss först vända tillbaka till standardsvenska. Betrakta exempel (16).

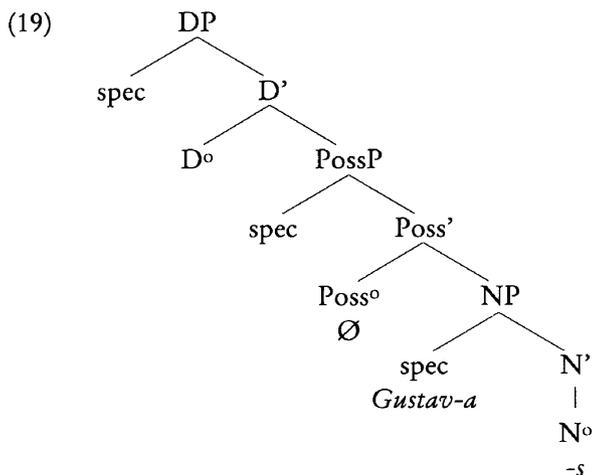
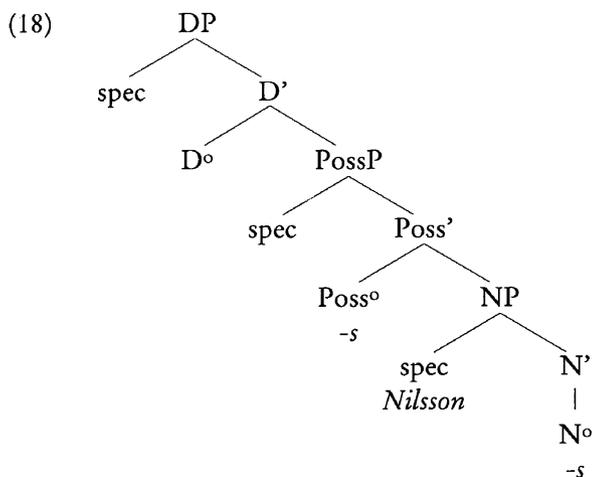
(16) *Vi ska till Nilssons ikväll.*

Vid en första anblick vore det inte orimligt att *Nilssons* i (16) analyseras som ett vanligt genitivuttryck med utelämnat huvudord och följaktligen parallellt med andra uttryck med struket huvudord. (Detta bör rimligen vara SAGs analys.)

(17) *Ni ska till Olssons familj i kväll och vi ska till Nilssons familj.*

Om man vill se en parallell till andra konstruktioner med struket huvudord missar man dock den innebörd av "associerad större helhet", som jag menar ligger i konstruktionen. Som beteckning för denna associerade större helhet vill jag använda termen **inalienabel helhet**. Med inalienabel helhet syftar jag på en inverterad motsvarighet till begreppet inalienabel del, vilket i språkvetenskapen är en etablerad beteckning för den relation som t.ex. en kroppsdel har i förhållande till kroppen, en bild i förhållande till det fotografi på vilket den sitter, ett tak i förhållande till byggnaden som det sitter på; armen är en inalienabel del av kroppen och taket en inalienabel del av huset. Det inverterade förhållandet är följaktligen kroppens förhållande till armen och husets förhållande till taket. Den inalienabla helheten är alltså den entitet, fysiska eller mentala, som någon eller något intimt hör ihop med. Den inalienabla helheten i det småländska exemplet *Gustavas* är gården, delen är Gustav. På samma sätt kan Svenssons i SAGs exempel antingen beteckna en helhet som familjen, i exempel som *Vi ska till Svenssons ikväll*, ett kollektiv: *Svenssons är alltid hyggliga*, eller en prominent plats som bestäms kontextuellt, t.ex. en restaurang: *Vi ska äta middag på Peppes ikväll*.

I fallet *Gustavas* har nominalfrasen *Gustav* morfologiskt kasus, nämligen *-a*. I fallet *Nilssons* (i modern svenska) är det rimligt att anta att kasus delas ut av *-s* som sitter i samma position som i vanliga nominalfraser i genitiv, vilket här antas vara Poss°. De två konstruktionerna har följaktligen följande struktur:

Den föreslagna analysen betyder att *Nilssons* i (18) egentligen har strukturen *Nilsson -s -s*, d.v.s. en dubbel markering av *-s*, där bara det första *-s* är ett genitiv-*s*. Fonologiskt stryks det ena *s*-et, eller realiseras inte, beroende på hur man väljer att se på förhållandet mellan syntaktisk struktur och fonologisk/fonetisk realisation. Resultatet blir ett uttryck som på ytan är identiskt med ett vanligt genitivuttryck, men har en annan struktur och en annan tolkning.

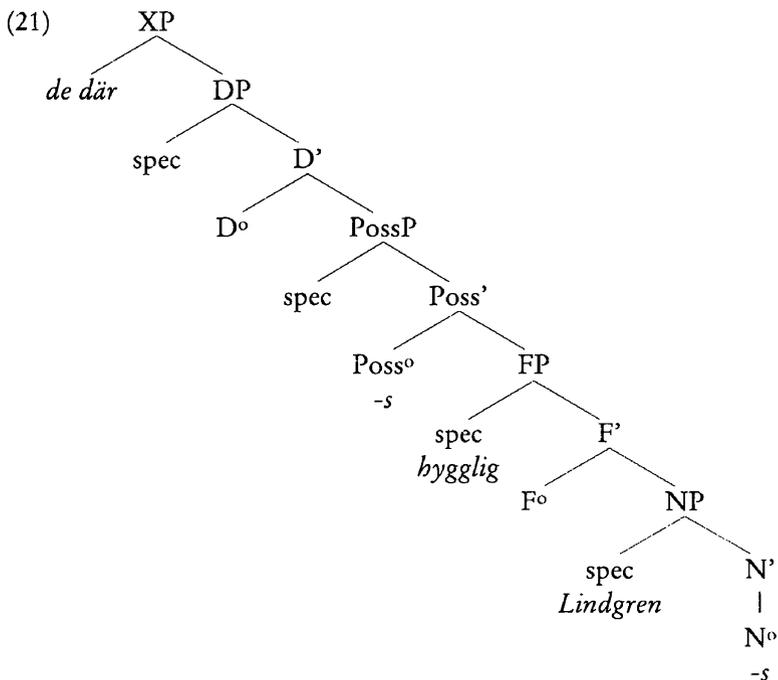
SAG lyfter fram den kollektiva betydelsen i den aktuella konstruktionen och visar att subjektet kan ge upphov till kongruens på ett predikativt adjektiv (se (13) ovan). I den föreslagna modellen kan kongruensen

antingen förklaras med att vi i denna typ av fall har semantisk kongruens, av samma typ som vi ser i uttryck som *Polisen var besvikna* eller också att det *-s* som blockerar huvudpositionen kan vara både singulart och pluralt.

Den föreslagna modellen förklarar en restriktion som nämns i SAG: Pronominella framförställda attribut är möjliga i den här konstruktions-typen, medan adjektiviska attribut fungerar betydligt sämre (Teleman & al. 1999, del II:149):²⁴

- (20) a *De där Svenssons är rätt besvärliga.*
 b *?*De hyggliga Lindgrens hjälpte oss med flyttningen.*

Pronominella attribut anses allmänt vara genererade ovanför DP-nivån, medan adjektivattribut genereras i en funktionell position (spec FP) alldeles ovanför NP-nivån (Cinque 1994, Josefsson & Platzack 1998).

Leden *Lindgren* kan utan problem flytta upp till Spec PossP, men *-s* i N° blir i så fall strandat i den position där det är genererat och måste

²⁴ SAG märker (20b) med frågetecken. Enligt min intuition är exemplet nästintill ogrammatiskt.

följaktligen klitisera till adjektivet *hygglig*: **de där Lindgrens hygglig-s*. Anledningen till varför detta är ogrammatiskt är förmodligen att det -s som sitter i N^o har en bestämd typ av värd, och kan inte klitisera till ett adjektiv.

En anonym bedömare påpekar att den föreslagna analysen, som alltså gör skillnad mellan "vanligt" genitiv-s och det -s som används i kollektiviserande genitiv, ger en intressant prediktion, nämligen att det bör finnas dialekter som saknar s-genitiv, där genitiv uttrycks perifrastiskt, t.ex. med en prepositionsfras eller personligt/possessivt pronomen i konstruktioner av typen *gården hans Johan*, men som ändå har "kollektiviserande genitiv". Denna prediktionen stämmer. Enligt Margareta Källskog (1992) är Överkalixmålet en dialekt av den aktuella typen. I detta mål används, enligt Källskog, generellt inte s-genitiv, utom i några få, speciella fall: 1. i stelnade fraser, av typen *till böyss* 'till byn', 2. i uttryck för upprepad handling i uttrycket *lödes å sändes* "på lördagar och söndagar" (Källskog påpekar att just detta uttryck är det enda som hon känner till i denna kategori), 3. för genitiv av tillnamn och yrkesnamn. Denna tredje kategori utgörs just av "kollektiviserande genitiv" (även om Källskog inte använder just denna term). Hon ger exempel som *ipi Vemmbers* 'hos Vennbergs' och *ve skå går ipi Fredriks* 'vi ska gå till Fredriks' (d.v.s. Fredriks gård) (Källskog 1992:152). Det ska påpekas att det genitiv-s som används i den första kategorin (t.ex. *till böyss* 'till byn') rimligtvis bör vara en morfologisk genitiv, en relik från den tid då prepositionen *till* styrde genitiv. Relikter av det aktuella slaget finns även i standardspråket, t.ex. i uttryck som *till havs*, *till sjöss*, *till lands*. Man kan notera att detta morfologiska genitiv-s är närmare knutet till roten än ett "vanligt" genitiv-s, och verkar vokalförkortande. I produktiva uttryck som *ett havs salthalt* eller *en sjös siktdjup* är vokalen i *havs* respektive *sjös* lång, medan den är kort i (*till*) *havs* och (*till*) *sjöss*.²⁵

Torbjörn Westerlund ger i sin undersökning av dialekten i de två jämtländska socknarna Lit och Hackås en beskrivning som liknar Källskogs (Westerlund 2006). Inte heller i denna dialekt används s-genitiv utom i några få väl definierade kontexter. Det är "i princip bara en person/entitet som får genitiv-s som underordnat led i genitivkonstruktioner, nämligen *Gud*", skriver han (s. 37). Som exempel ges *Guss nasir* och *för guss skull* (s. 37). I övrigt finns några strödda exempel som *Israels länn* 'Israels land' samt *Göteborgs centrum* och *Fåkers Vårdshus*. Exemplet *Israels länn* tillskriver Westerlund influens från bibelspråket (liksom exempel

²⁵ Denna iakttagelse är gjord av Lars-Olof Delsing (muntligt meddelande).

med *Guds*), medan de två sista exemplen står isolerade. I övrigt används genitiv-*s* i ”angivelse av persons familj/företag/bostad etc” (s. 50). I denna kategori finns det emellertid rikligt med exempel, och både för- och efternamn används, t.ex. *Arons* och *Strömgrens*, för att syfta på en hel familj, och *Eschils* och *Kronstens* för att syfta på den plats där en viss familj bor (s. 51–52). Westerlund gör även några andra intressanta iakttagelser, för det första att de aktuella namnformerna på *-s* har kommit att utvecklas till riktiga platsbeteckningar, samt att efternamn på *-sa*, motsvarande riksspråklig ’-son’, reduceras till *-s* i den aktuella användningen (exemplen i (22) är hämtade från Westerlund 2006:51–52):

- (22) a N’ morsfar men, Erik Nilssa ’min morfar Erik Nilsson’
 b dom som bo-odd i Erik-Nils ’de som bodde i Erik-Nils’

Westerlund konstaterar att det är rimligt att tänka sig att det avslutande *-sa* i namnet har bytts ut mot ett genitiv-*s*, vilket, enligt honom, skulle innebära att *Erik-Nils* i (22b) har en fusionerad ändelse (s. 52).

Vi kan alltså konstatera att det fenomen som *Svenska Akademiens grammatik* benämner ”kollektiverande genitiv” förekommer i flera olika dialekter som i övrigt saknar *s*-genitiv – i alla fall i en dialekt i Norrbotten och en i Jämtland – något som ger oberoende stöd för den föreslagna analysen: att genitivuttrycket i fråga innehåller en markör för ”inalienabel helhet”, som föreslagits ovan, samt att det slut-*s* som finns i standardsvenska uttryck av typen *hos Svenssons* i själva verket är en fusionering av två *-s*, ett genitiv-*s* och ett kollektiverande *-s*.

Till sist: anledningen till att ett uttryck som *de hyggliga Lindgrens* trots allt inte känns helt ogrammatiskt är förmodligen att ett *-s* som knyts till ett nominal också kan tolkas som ett pluralmorfem, vilket gör att *de hyggliga Lindgrens* blir parallellt med uttrycket *de hyggliga Lindgrenarna*.

9 Diskussion

Vad vi kan konstatera är att a-genitiven har överlevt i sydvästra Sverige flera hundra år efter att den har försvunnit från andra delar av landet. A-genitiven verkar hos en del talare vara en relik från fornsvenskan inte bara genom att genitivmarkören är *-a* i stället för *-s*; *-a* används även som ett äkta morfologiskt affix. Dessa talare gör alltså skillnad mellan a-genitiv, som används för ord, och s-genitiv, som används för nominalfraser. Den språkförändring som verkar ha startat någon gång på 1300-talet och som Muriel Norde beskriver i sin avhandling (Norde 1997), nämligen

hur genitivmarkören i svenska övergick från att vara ett morfologiskt element till att vara en frasklitika, är alltså ännu inte fullbordad i detta språkområde. En viktig skillnad från det fornsvenska systemet är dock att den sydvästra a-genitiven inte verkar ta hänsyn till stamtillhörighet på det tydliga sätt som figur 1 visar.

Frågan är då vad det är som har gjort a-genitiven så stark, och som har gjort att den har klarat konkurrensen från s-genitiven i det aktuella området. En del av svaret ligger förmodligen i det som Rudholm skriver om användningen av genitiv i Småland under andra hälften av 1800-talet (vilket förmodligen är giltigt mer generellt för genitiv i talspråk), att genitiv används framför allt för namn och namnliknande substantiv; frekvensen genitiv på andra nominalfraser är låg, åtminstone i talspråket. De mest frekventa pronomina har också a-former, *henna* resp. *hansa*. Kanske det till och med är så att formerna *henna* och *hansa* är ryggraden i ett större a-paradigm. Gruppen nomen som inte tar s-genitiv är alltså stor och innehåller många grupper: ”starka” egennamn, såväl maskulina som feminina, ”svaga” egennamn, maskulina och feminina, och pronomen. Ytterligare ett skäl till a-genitivens styrka kan vara att foga-a är produktivt i sammansättning i det aktuella geografiska området, t.ex. *hästakärra*, *korvaspad* och *kalvakätte*. Även om sambandet mellan fogemorfem och genitiv inte är utredd är det rimligt att anta att ett sådant samband faktiskt finns. Ett litet paradigm har liten chans att hävda sig, ett stort paradigm har naturligtvis större möjlighet att överleva.

Några olika genitivmarkörer för substantiv har diskuterats i denna uppsats, framför allt *-a*, *-sa*, *-es* och *-es*. Till detta ska läggas en mängd olika former som motsvarar rikssvenskans *hans* och *hennes*, vilka kan analyseras som stam + ändelse. En intressant fråga är naturligtvis hur relationen mellan dessa former ser ut. Det naturligaste är, enligt min mening, att se *-a* som den mest ursprungliga, d.v.s. den form som står den gamla fornsvenska ändelsen närmast. Det är rimligt att se de andra varianterna som resultat av konkurrens, på ett sätt som vi strax ska se.

Götling & Landtmanson (1950:41ff.) nämner i sin genomgång av olika varianter för Västergötlands räkning, t.ex. *Gustava*, *Peteras*, *Kallea* (och dessutom *-a* och *-e* för svaga egennamn). Ändelserna *-as* och *-sa* ses i detta verk som dubbel genitivmarkering. Tanken på s.k. dubbel genitiv ger dock förmodligen inte hela sanningen. Ändelserna *-as*, *-sa* och *-sas* bör i stället förmodligen ses i ljuset av konkurrens där två ”krafter” tävlar med varandra: Kontakt med standardspråket har naturligtvis funnits mycket länge, och därmed också tryck på en analogisk utjämning mellan dialekt och standardspråk, vilket, med tanke på styrkeförhållandena,

borde resultera i en generalisering av genitivmarkören *-s*. Samtidigt finns det en motkraft, ett starkt inre tryck från dialekten, där *-a* är en tydlig markör för språklig samhörighet, *a*-genitiven har en tydlig ”dialektal signalfunktion”, och *a*-paradigmet är, som vi har sett, starkt.

I en situation där en riksspråklig morfologisk exponent ligger fonetiskt nära en dialektal exponent som uttrycker samma innehåll blir konkurrensen mellan de två ofta mördande, d.v.s. bara en av dem överlever. Så lunda kan man t.ex. inte ha både *-e* och *-a* som infinitivändelse; antingen vinner det riksspråkliga *-a* eller också det dialektala *-e*, vilket blev fallet i *e*-målen. I fallet med genitiv-*a* och genitiv-*s* tävlar en vokal med en konsonant, och detta gör att konkurrensen inte behöver leda till att en av exponenterna försvinner; de kan samexistera. Resultatet är former med ”dubbel genitiv”, t.ex. *Erikas* och *hansas*.

Den inbördes linjära ordningen mellan exponenterna *-s* och *-a* kan skifta. Detta kan förstås bero på rena tillfälligheter. Genitiv av pronomen torde vara vanligare i språket än genitiv av namn, och har därmed också förutsättningar att spela en tung roll i den analogiska utjämningen. Det är alltså rimligt att betrakta formerna för *hans* och *hennes* som mönster för genitivformerna på namn. Om formerna *henna/hänna* och analogibildningen *hansa* är de normala i en dialektvariant är genitiv av namn på *-a* följdriktiga. Om formen *henna/hänna* har ersatts av *hennes* i ett tidigare stadium av språkutvecklingen är det naturligt att *hansa* förses med ett analogiskt motiverat *-s*, särskilt som detta *-s* följer mönstret med ett generaliserat *-s* som genitivmarkör i rikssvenska. En konsekvens av detta kan bli former som *hansas* och även *Erikas*.

Det är väl känt från språkhistorien att två former med samma innehåll har en tendens att med tiden få olika funktioner, betydelser och/eller olika stilvalörer. Konkurrensen mellan de två krafterna som beskrevs ovan verkar ha gett upphov till en splittring av funktionerna, så att den genitiva funktionen har kommit att bäras (främst) av *-s* och den dialektala signalfunktionen av *-a*. Det verkar alltså ha ägt rum en växelverkan mellan två olika krafter: analogibildning med det riksspråkliga *-s* och analogibildning med utgångspunkt från den dialektala signalformen *-a*: Pronomenet *hans* blir *hansa* p.g.a. analogisk utjämning med utgångspunkt i det dialektala *-a* som återfinns bl.a. i formen *henna/hänna* och som fungerar som en dialektal signalmarkör. När en ny form har uppstått genom analogisk utjämning verkar den nya formen bli opak. Med opak menar jag inte att den inre strukturen för språkbrukaren blir oanalyserbar, utan att den nya formen i språkbrukarens mentala lexikon får ordstatus, vilket gör att den kan dra till sig ny morfologi. När denna nya form etablerats och den inre

strukturen eventuellt blir opak igen kan det riksspråkliga paradigmet utöva sin kraft och *-s* läggs till: *hansa* → *hansas* (som förekommer i materialet hos ett tiotal informanter). Denna form kan på nytt förses med en dialektal signalmarkör, vilket med försvagning av det mellersta *a* till *e* blir *hansesa*, vilket är den form som vi ser hos informant 2 (som också uppger formen *hennesa*). (Hypotetiskt kan man tänka sig att den inre strukturen av *hansesa* blir ogenomskinlig, vilket skulle kunna bädda för att riksspråkets paradigmatiska tryck ger upphov till formen *hansesas*. Denna form har emellertid inte dykt upp i mitt material.) När *henna/hänna* ersätts av den riksspråkliga formen *hennes* kan den dialektala signalfunktionen ge upphov till formen *hennesa* (informanterna 4a, 39c, 50b). Analogisk utjämning med riksspråket kan verka även på denna form, och ge formen *hennesas* (informant 52c). Ovan nämndes det faktum att sju av de informanter som uppgav formen *hennas* också uppgav formen *Ax(e)las* och *Bengtas* (den åttonde angav formerna *Axela* och *Bengtas*). Vidare kopplades användningen av formen *hennesas* ihop med *Sturesas*, och formen *hennesa* med *Sturesa/Stinasas*. Den informant som uppgav den lite märkliga genitiven *honsa* angav också den analogiska formen *hansa*.

En annan process verkar vara en omanalys av morfemindelningen. Så verkar ha skett vid bildningen av paret *hansa* – *honsa*, där *hans-a* verkar ha omanalyserats som *han-sa*, vilket därmed motiverar formen *hon-sa* (informant 28f, 62b). Som nämndes ovan kan detta ses som ett utslag av en tendens där ett morfologiskt uttryckssätt ersätts av ett syntaktiskt, d.v.s. av en tydlig värd + klitika (*han* resp. *hon* är värd, *-sa* klitika).

Det är naturligtvis omöjligt att fastställa hur olika former har bildats hos enskilda talare, och efter vilket mönster. Man kan dock dra slutsatsen att en hel del av de former som verkar märkliga (t.ex. *hennesas*, *honsa*, *honna*, *hanna*) förmodligen är resultat av analogiskt återskapande. I vilken utsträckning de olika pronominella varianterna som dyker upp i materialet verkligen används är dock en öppen fråga.

Det är alltså rimligt att anta att varianter med *-s*: *-sa*, *-as* är ett svar dels på ett paradigmatiskt tryck inifrån dialekterna dels ett tryck från standardsvenskan. Ett tecken på att utvecklingen mot att ge efter för standardsvenskan gäller även för egennamn och att denna process kan vara av sent datum är en kommentar som en informant från Berg i norra Kronobergs län ger. Hon berättar att hennes svärföräldrar genomgående använde *-a* som genitivmarkör för namn med konsonantslut när hon flyttade till bygden 1955, t.ex. *Kurta*, *Emila*. Med tiden har detta ändrats och blivit *-sas*: *Bengtsas*, *Rollfsas*. Förändringen från *-a* till *-sas* har alltså skett under loppet av andra halvan av 1900-talet.

Ytterligare en möjlig källa till uppkomsten av former på *-as* är den kollektiviserande genitiv som beskrevs i avsnitt 8. Det är lätt att föreställa sig att denna konstruktion, där *-s* står i komplementär distribution med ett utsatt huvudord, oanalyseras till en genitivform på *-as* där huvudordet är struket, och följaktligen också kan suppleras.

Låt oss nu jämföra resultatet av denna undersökning med de två scenarier som Norde skisserar för övergången till klitisk *s*-genitiv i rikssvenskan, hennes egen modell och den som benämns "the standard scenario". Schematiskt framställdes de två alternativen på följande sätt i (4) ovan:

(4) "The standard scenario"

1. Paradigmatjämföring, då *-s* blev den enda genitivmarkören.
2. Böjnings-*s* oanalyserades som klitika.

Norde (1997)

1. Böjnings-*s* oanalyseras som klitika i ord med stammar i maskulinum och neutrum.
2. Paradigmatjämföring, då *s*-klitikan spreds till andra typer av stammar, trängde undan och ersatte morfologisk genitiv på dessa ord.

Det som tycks ha hänt i den aktuella sydvästsvenska dialekten är att steg 1 till viss del följer Nordes modell, med den viktiga skillnaden att böjnings-*s* oanalyseras som klitika generellt. Dock sker samtidigt en paradigmatjämföring där den morfologiska markören *-a* blir allenarådande (åtminstone i de dialektområden där *-a* används även för feminina namn och namn som slutar på vokal). Resultatet är en uppsättning av olika genitivmarkörer: en morfologisk (oftast *-a*) och en klitisk (*-s*). Detta är den situation som föreligger för de informanter som tillhör dialektlager A, vilka gör tydlig åtskillnad mellan genitiv på namn i simplex och genitiv på fraser, samt ev. även har en särskild genitiv för "svaga" namn. Om man dristar sig till att anta att detta förhållande har rätt generellt och att dialektlager B utgör ett senare utvecklingsstadium, urskiljer vi språkförändringsprocessen i (23). Notera dock att ordningen mellan steg 1 och 2 i (23) inte kan fastställas på grundval av min undersökning, utan bygger på antagandet att Norde har rätt i att processen startade med att *-s* kom att analyseras som en klitika.

(23) "Det sydvästsvenska scenariet"

1. Böjnings-*s* oanalyseras som klitika.
2. Paradigmatjämföring, då *a*-genitiv generaliseras som böjning.
3. Genitiv-*a* (med olika exponenter) oanalyseras som klitika.

4. Genitiv-*a* omanalyseras som en dialektal signalmarkör.
5. Genitiv-*s* generaliseras som klitisk genitivmarkör.

Dialektlager A har genomgått steg 1 och 2, dialektlager B även steg 3. Steg 3 i (23) innebär att genitiv-*a* blir en allomorf till -*s*. Som nämndes ovan är det väl känt att två former med samma betydelse sällan kan upprätthålla samma stilvalör/funktion/betydelse. Trycket från rikssvenskans genitivmarkör, -*s*, har lett till den antagna funktionsuppdelningen; genitivfunktionen uppbärs av -*s*, medan -*a* har blivit en ren dialektal signalmarkör. En del informanter upplever -*a* som ”lantligt” och ”bonnigt”, medan andra informanter ser den som en positiv regional och dialektal markör och förklarar sig vara stolta över den. Tecken på att dialekten hos vissa talare har genomgått steg 4 och 5 (vars inre ordning inte kan bestämmas med utgångspunkt i det aktuella materialet) är förekomsten av varianter av det som Götlind kallar för ”dubbel genitiv”: -*as*, -*sa*, -*sas* etc. När behovet av den dialektala signalmarkören inte längre är för handen kan den strykas utan att genitivfunktionen försvinner; denna uppbärs ju av -*s*.

Många av informanterna uppger att genitiv-*a* bara används av äldre personer, och ofta bara på landet. I större samhällen, inte minst i mötet med det mångkulturella samhället, verkar a-genitiven ge vika för s-genitiven. Min gissning är att de som använder a-genitiven produktivt idag utgör den sista generationen i detta avseende. Om detta stämmer betyder det att det tog ca 700 år innan en språkförändring som började skönjas i texterna på 1300-talet kom till vägs ände.

Litteratur

- Börjars, Kersti, 1998. *Feature distribution in Swedish noun phrases*. Publications of the Philological Society 32. Oxford: Blackwell.
- Carstairs, Andrew, 1987. Diachronic evidence and the affix-clitic distinction. I: Anna Giacalone Ramat, Onofiro Coruba, & Giuliano Bernini (red.) *Papers from the 7th International Conference on Historical Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins. S. 151–162.
- Cinque, Guglielmo, 1994. On the evidence for partial N movement in the Romance DP. I: Guglielmo Cinque, Jan Koster, Jean-Yves Pollock, Luigi Rizzi & Raffaella Zanuttini (red.) *Paths Towards Universal Grammar*. Georgetown: Georgetown University Press. S. 85–110.
- Delsing, Lars-Olof, 1991. Om genitivens utveckling i fornsvenskan. I: Sven-Göran Malmgren & Bo Ralph (red.) *Studier i svensk språkhistoria* 2. Nordistica Gothoburgensia 14. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. S. 12–30.

- Delsing, Lars-Olof, 1993. *The internal structure of noun phrases in the Scandinavian languages*. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Delsing, Lars-Olof, 1999. Review Essay – Muriel Norde: The History of the Genitive in Swedish. A Case Study in Degrammaticalization. *Nordic Journal of Linguistics* 22/1: 77–90.
- Delsing, Lars-Olof, 2001. The Swedish Genitive: a Reply to Norde. *Nordic Journal of Linguistics* 41/1: 119–120.
- Gjöstein, Ingerid, 1934. Uregelmessige genitivformer i norske diplomer fra det 14. århundre. *Arkiv för nordisk filologi* 50:90–129.
- Götlind, Johan & Samuel Landtmansson, 1940–1950. *Västergötlands folkemål*. Del 4. Formläran. Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs akademien för folk-livsforskning 6.
- Hedström, Gunnar, 1948. *Ordstudier i anslutning till P. Rydholms anteckningar om Långarydsområdet i Västbo*. Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund.
- Jespersen, Otto, 1894. *Progress in language. With special reference to English*. London: Swan Sonnenschein & Co.
- Johannessen, Janne Bondi, 1989. Klitika – en avgränsning. *Norsk lingvistisk tidskrift* 2/1989: 117–147.
- Josefsson, Gunlög & Christer Platzack 1998. Short Raising of V and N in Mainland Scandinavian. *Working Papers in Scandinavian Syntax*, vol. 61:23–52.
- Josefsson, Gunlög, 1997. *On the principles of word formation in Swedish*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap Serie A:51. Lund: Lund University Press.
- Josefsson, Gunlög, 1998. *Minimal words in a minimal syntax: word formation in Swedish*. Linguistik aktuell: 19. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamin Publications.
- Josefsson, Gunlög, 1999. On the Semantics and Syntax of Scandinavian Pronouns and Object Shift. I: Henk van Riemsdijk (red.) *Clitics in the Languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Klavans, Judith L. 1985. The independence of syntax and phonology in cliticization. *Language* 61:95–120.
- Källskog, Margareta, 1992. *Attityd, interferens, genitivsyntax. Studier i nutida överkalixmål*. Skrifter utgivna genom Dialekt- och fornminnesarkivet i Uppsala, Serie A:18. Dialekt- och fornminnesarkivet, Uppsala.
- Lech, Gillis, 1925. *Skånemålens böjningslära*. Lund: Gleerupska univ.-bokh.
- Longobardi, Giuseppe, 1994. Reference and proper names. *Linguistic Inquiry* 25(2):609–665.
- Norde, Muriel, 1997. *The history of the genitive in Swedish: a case study in degrammaticalization*. Faculteit der Letteren, Universitet van Amsterdam.
- Norde, Muriel, 2001. The History of the Swedish Genitive: the Full Story. A Reply to Delsing. *Nordic Journal of Linguistics* 24/1:107–117.
- Norde, Muriel, 2006. Demarcating degrammaticalization: the Swedish s-genitive revisited. *Nordic Journal of Linguistics* 29/2:201–238.
- Peterson, Lena, 1984. Harald och andra namn på -(v)ald. *Studia anthroponymica Suecana* 2:5–25.
- Runquist, Claes-Göran, 1953. Äldre talesätt. *Värnamo Hembygdsförenings årsbok* 1953: 5–6.

- Spencer, Andrew, 1991. *Morphological theory: an introduction to word structure in generative grammar*, Oxford: Blackwell.
- Söderwall, K. F. 1865. Några anmärkningar öfver de svenska kasusformerna under medeltiden. *Lunds universitets årsskrift* 1865/2:1–18.
- Teleman, Ulf, 1969. *Studies in a generative grammar of modern Swedish*. Lund: Studentlitteratur.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999. *Svenska Akademiens grammatik (SAG)*, Stockholm: Svenska Akademien/Norstedts ordbok.
- Wessén, Elias, 1992 [1955]. *Svensk språkhistoria. 1. Ljudlära och ordböjningslära*. Akademitryck i nordiska språk och svenska 4. Institutionen för nordiska språk, Stockholm.
- Westerlund, Torbjörn, 2006. *Funktion och konstruktion av genitiv i två jämtländska sockendialekter*. C-uppsats, Institutionen för lingvistik och filologi, Uppsala universitet.
- Zwicky, Arnold M. & Geoffrey K. Pullum, 1983. Cliticization vs. inflection. English *n't*. *Language* 59:502–513.

Bilaga

Kära informant!

Syftet med denna undersökning är att undersöka ett dialektalt språkligt fenomen som bl.a. förekommer i västra Småland. I rikssvenskan använder man normalt s.k. s-genitiv: *Erik-s bil*, medan man i den här delen av Småland ofta använder vad vi skulle kunna kalla för a-genitiv: *Erik-a bil* (i betydelsen 'Eriks bil'), ibland andra, liknande former. Jag vill alltså undersöka a-genitivet och relaterade typer lite närmare.

För att delta i undersökningen behöver du inte själv aktivt använda a-genitiv – det räcker att du har en känsla för hur det skulle låta.

Naturligtvis garanterar jag din anonymitet!

Tack för din medverkan!

Gunlög Josefsson

.....

Uppgifter:

1. Ringa in ett alternativ:

a. Kön: Man Kvinna

b. Ålder: -20 20-30 30-40 40-50 50-60 60-70 70-80

c. Använder du själv a-genitiv? Aldrig Någon gång Ofta Alltid

2. Födelseort

Instruktioner

För varje fråga finns först ett påstående med en understruken del, varpå ett nytt påstående följer, i vilket det finns en lucka. I luckan fyller du i den understrukna delen, fast sätter den i genitiv. Poängen är alltså att du ska följa din känsla för a-genitiv, men om det inte skulle fungera att använda a-genitiv, så skriv den form du skulle välja att ha, d.v.s. s-genitiv eller en omskrivning t.ex. Se exemplet:

Exempel:

Erik äger den där bilen.

Det är bil.

På den prickade raden skriver du "Erika", om du vill ha a-genitiv här, "Erike" om du tycker att det låter bättre. Skriv överhuvudtaget som det låter! Bortse från att det kanske ser konstigt ut i skrift! Det beror på att vi är ovana att se dessa former skrivna.

Test

1. <u>Axel</u> äger den där bilen.	Det är bil.
2. <u>Bengt</u> äger den där bilen.	Det är bil.
3. <u>Bo</u> äger den där bilen.	Det är bil.
4. <u>Den gamle smeden</u> äger den där bilen.	Det är bil.
5. <u>Den nya karln</u> äger den där bilen.	Det är bil.
6. <u>Erik i Nygård</u> äger en bil.	Det är bil.
7. <u>Farfar</u> äger den där bilen.	Det är bil.
8. <u>Gudrun</u> äger den där bilen.	Det är bil.
9. <u>Han</u> äger den där bilen.	Det är bil.
10. <u>Hon</u> äger den där bilen.	Det är bil.
11. <u>Hunden</u> har fått medicin.	Det är medicin.
12. <u>Kaptenen</u> äger den där bilen.	Det är bil.
13. <u>Kon</u> har fått medicin.	Det är medicin.
14. <u>Kurt Olsson</u> äger den där bilen.	Det är bil.
15. <u>Läraren</u> äger den där bilen.	Det är bil.
16. <u>Lärarinnan</u> äger den där bilen.	Det är bil.
17. <u>Min bror Erik</u> äger den där bilen.	Det är bil.
18. <u>Min faster</u> äger den där bilen.	Det är bil.
19. <u>My</u> äger den där bilen.	Det är bil.
20. <u>Siv</u> äger den där bilen.	Det är bil.
21. <u>Smeden</u> äger den där bilen.	Det är bil.
22. <u>Stina</u> äger den där bilen.	Det är bil.
23. <u>Sture</u> äger en bil.	Det är bil.
24. <u>Erik från Hånger</u> äger en bil.	Det är bil.
25. <u>Erik och Gustav</u> äger en bil.	Det är bil.